

**ХАРКІВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«НАРОДНА УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ»**

**Факультет «Референт-перекладач»
Кафедра іноземних мов та перекладу**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему

**«ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕДАЧІ ВИГАДАНИХ МОВ У
ПЕРЕКЛАДІ ЛІТЕРАТУРИ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ
ДЖ.Р.Р. МАРТІНА»**

Виконав:

здобувач 2 курсу групи РП-61 другого
(магістерського) рівня вищої освіти
спеціальність 035 – Філологія
освітня програма «Переклад
(англійська мова та друга іноземна
мова)»

Білик Оксана Олегівна

Керівник:

Івахненко Антоніна Олександрівна,
кандидат філол. наук, доцент

Рецензент:

Кальниченко Олександр Анатолійович,
доцент

Харків – 2026

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИГАДАНИХ МОВ У ЛІТЕРАТУРІ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ	7
1.1. Вигадані мови як лінгвокультурний феномен у фентезійній літературі.....	7
1.2. Лексико-семантичні характеристики артлангів у творах жанру фентезі....	9
1.3. Загальні тенденції передачі вигаданих мов у художній літературі	11
Висновки до розділу 1	14
РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИГАДАНИХ МОВ У ТВОРАХ ДЖОРДЖА МАРТИНА.....	16
2.1. Система вигаданих мов у циклі «Пісня льоду й полум'я»: типологія та функції	16
2.2. Лексична структура та словотворчі моделі дотракійської мови	19
2.3. Валерійські мови: лексичний склад та особливості номінації	244
Висновки до розділу 2	300
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ПЕРЕДАЧІ ВИГАДАНИХ МОВ У ЦИКЛІ «ПІСНЯ ЛЬОДУ Й ПОЛУМ'Я» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ	322
3.1. Способи передачі лексики дотракійської мови в українському переклад	322
3.2. Стратегії відтворення валерійської лексики та власних назв	37
3.3. Порівняльний аналіз ефективності перекладацьких трансформацій при передачі вигаданих мов	444
Висновки до розділу 3	49
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	511
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	533
SUMMARY	58

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасне перекладознавство характеризується стійким інтересом до проблем відтворення індивідуального авторського стилю та специфічних мовних явищ у художній літературі. Особливої уваги в цьому контексті набуває жанр фентезі, який за останні десятиліття еволюціонував від розважальної літератури до складного інтелектуального продукту, невід'ємною частиною якого стало «вторинне моделювання» дійсності. Ключовим інструментом такого моделювання виступають штучно конструйовані мови (артланги), які виконують не лише комунікативну, а й лінгвокультурну, естетичну та сюжетотворчу функції.

Цикл романів «Пісня льоду й полум'я» американського письменника Дж.Р.Р. Мартіна є унікальним матеріалом для дослідження, оскільки містить розгалужену систему вигаданих мов (дотракійська, валерійські мови), що мають власну лексику, фонетику та граматику. Актуальність теми зумовлена відсутністю у вітчизняному перекладознавстві системних досліджень, присвячених специфіці відтворення лексичних систем артлангів засобами української мови. Дослідження способів передачі таких одиниць є необхідним для розуміння того, як перекладач може зберегти ефект «історичної глибини» та культурної достовірності вигаданого світу, не порушуючи при цьому норм цільової мови.

Об'єктом дослідження є лексичні системи вигаданих мов (дотракійської та валерійської) у циклі романів Дж. Р. Р. Мартіна «Пісня льоду й полум'я».

Предметом дослідження виступають перекладацькі стратегії, прийоми та трансформації, застосовані для відтворення лексичних особливостей артлангів в українському перекладі Наталії Тисовської.

Метою роботи є комплексний аналіз лексико-семантичних особливостей конструйованих мов у творах Дж. Р. Р. Мартіна та визначення ефективності стратегій їх відтворення в українському перекладі.

Досягнення сформульованої мети вимагає розв'язання конкретних завдань:

- з'ясувати статус та функції вигаданих мов як лінгвокультурного феномену у літературі жанру фентезі;
- охарактеризувати лексико-семантичні особливості артлангів та загальні тенденції їх перекладу;
- визначити типологію та функціональне навантаження вигаданих мов у циклі «Пісня льоду й полум'я»;
- виділити лексичну структуру та словотворчі моделі дотракійської мови як засобу характеристики кочової культури;
- визначити особливості номінації та семантики у валерійських мовах (високій та низькій);
- виявити та систематизувати способи передачі дотракійської та валерійської лексики в українському перекладі;
- зробити висновок щодо ефективності перекладацьких трансформацій при відтворенні артлангів різного соціолінгвістичного статусу.

Матеріалом дослідження слугували 5 романів циклу «Пісня льоду й полум'я» Дж.Р.Р. Мартіна та їх переклади українською мовою, виконані Н. Тисовською. Для перевірки фактологічних даних про світ Вестероса та Ессоса було використано матеріали спеціалізованих онлайн-енциклопедій [41].

Методи дослідження зумовлені метою та завданнями роботи. У дослідженні використано: *описовий метод* (для класифікації лексичних одиниць артлангів); *порівняльно-зіставний метод* (для аналізу відповідності між оригінальними одиницями та їх українськими еквівалентами); *метод компонентного аналізу* (для з'ясування семантичної структури неологізмів); *перекладознавчий аналіз* (для ідентифікації використаних трансформацій); *метод кількісного підрахунку* (для визначення домінантних стратегій перекладу).

Положення, що виносяться на захист:

1. Лінгвокультурна природа артлангів у сучасній літературі жанру фентезі як інструменту «вторинного моделювання» дійсності, що забезпечує

ефект історичної глибини тексту та функціонує як маркер етнокультурної ідентичності персонажів.

2. Функціональна типологія вигаданих мов у циклі романів Дж. Р. Р. Мартіна, побудована на соціолінгвістичній опозиції «варварство – цивілізація», де дотракійська мова виступає кодом агресивної кочової культури, а висока валерійська – маркером соціального престижу, сакрального знання та аристократичної спадщини.

3. Лексико-семантична та граматична специфіка артлангів як відображення поняттєвої картини світу вигаданих етносів через розробку спеціалізованих семантичних полів (мілітарна лексика у дотракійській мові) та використання категорії роду як засобу створення сюжетної амбівалентності (гендерна нейтральність у валерійській мові).

4. Диференціація перекладацьких стратегій залежно від статусу вигаданої мови, що передбачає застосування транслітерації з елементами експлікації для відтворення культурно віддалених дотракійських реалій та консервативної транслітерації для збереження фонетичної естетики елітарної валерійської лексики.

5. Висока ефективність комбінованої методики перекладу «транслітерація + контекстуальне пояснення», яка реалізує принцип «навчання читача» та забезпечує збереження прагматичного потенціалу тексту, балансуючи між відтворенням екзотичного колориту оригіналу і комунікативною доступністю для цільової аудиторії.

Наукова новизна дослідження, на нашу думку, полягає в тому, що в роботі вперше на матеріалі українського перекладу здійснено системний аналіз відтворення лексичних особливостей артлангів у творчості Дж.Р.Р. Мартіна. Вперше описано специфіку передачі дотракійської та валерійської мов як диференційованих соціолінгвістичних кодів; визначено кореляцію між статусом вигаданої мови («варварська» vs «елітарна») та вибором перекладацької стратегії; доведено ефективність комбінованої стратегії (транслітерація + експлікація) для збереження прагматичного потенціалу тексту.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів та висновків у курсах з теорії та практики перекладу, порівняльної стилістики, лексикології, а також у спецкурсах, присвячених перекладу художньої літератури та жанру фентезі.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження доповідались та обговорювались на VII Студентській науково-практичній конференції «Актуальні питання теорії та практики перекладу» (19 листопада, ХНУ ім. В.Н. Каразіна) та опубліковані у Матеріалах конференції і на IX Міжнародній студентській науковій конференції «Актуальні питання та перспективи проведення наукових досліджень» (28 листопада 2025 р., м. Рівне)

Структура роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (40 найменувань). Загальний обсяг роботи становить 57 сторінок, з яких основного тексту – 52 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ВИГАДАНИХ МОВ У ЛІТЕРАТУРІ ЖАНРУ ФЕНТЕЗІ

1.1. Вигадані мови як лінгвокультурний феномен у фентезійній літературі

Сучасний стан розвитку філологічної науки характеризується дедалі глибшим інтересом до явищ «вторинного моделювання» дійсності в художньому дискурсі. У межах жанру фентезі, який за останні десятиліття трансформувався з масової літератури у складний об'єкт інтелектуального аналізу, особливу увагу дослідників привертають штучно конструйовані мови. Це явище, відоме в науці як «конланги» (*constructed languages*), перестало бути лише фоновим елементом оповіді, перетворившись на фундаментальний лінгвокультурний феномен. Актуальність вивчення артлангів зумовлена тим, що вони виступають не лише засобом комунікації між персонажами, а й ключовим інструментом побудови цілісної соціокультурної ідентичності вигаданих етносів.

Історична ретроспектива розвитку артлангів у літературі свідчить про поступове ускладнення їхньої структури: від поодиноких екзотичних вигуків до повноцінних лінгвістичних систем. На ранніх етапах розвитку жанру фентезі та пригодницького роману автори обмежувалися створенням «мовного фону» за допомогою звуконаслідувань або спотворених слів природних мов. Такий підхід мав на меті лише підкреслити «дикість» або «чужорідність» персонажа, не створюючи при цьому логічної системи.

Ситуація докорінно змінилася завдяки працям фундаторів сучасного фентезі. Як зазначає К. Свенк, перехід від простої номінації до конструювання мов став переломним моментом, що дозволив авторам створювати ефект «історичної глибини» [38, с. 284]. Еволюція пройшла шлях від «називних мов» (*naming languages*), де створювалися лише імена та топоніми, до «повних конлангів», що мають власну граматику та синтаксис. На думку Дж. Янга, саме

такий підхід став стандартом для сучасної епічної прози, де мова виступає як живий організм, що еволюціонує разом із історією світу [40].

У творчості Дж.Р.Р. Мартіна ця еволюція досягає свого апогею. Автор не просто вводить вигадані слова, він імітує процес мовних контактів та запозичень. Т. Гессі-Джонс підкреслює, що такий підхід дозволяє читачеві сприймати вигаданий світ не як статичну декорацію, а як динамічну структуру, де мова є головним свідком соціальних змін та воєнних конфліктів [25]. Отже, розвиток артлангів у літературі відображає загальну тенденцію до інтелектуалізації жанру фентезі, перетворюючи його на об'єкт серйозного наукового аналізу.

Для детального аналізу даної проблеми необхідно передусім з'ясувати типологію вигаданих лінгвосистем. Грант Гудолл у своїх дослідженнях наголошує на принциповій відмінності між природними мовами, що розвиваються стихійно протягом тисячоліть, та конструйованими мовами, які є результатом свідомого інтелектуального акту. Вчений зазначає, що конланги можна поділити на міжнародні допоміжні мови (IALs), логічні мови та художні мови, або артланги [27, с. 419]. Саме категорія артлангів є центральною для нашої роботи, оскільки їхня мета полягає не в забезпеченні реального спілкування, а в досягненні естетичного ефекту та наданні вигаданому світу ознак достовірності (*verisimilitude*).

Важливо підкреслити, що штучна мова у фентезійному тексті ніколи не функціонує ізольовано від культурного контексту. О. С. Мацько справедливо зауважує, що артланг є невід'ємною частиною авторського ідіостилу, яка дозволяє письменнику створювати унікальну атмосферу твору та маркувати «чужорідність» певних локацій чи народів [13, с. 258]. Це твердження корелює з думкою Р. Мерло, який розглядає конланги як «ціль і засіб» одночасно: вони є і продуктом творчої фантазії, і механізмом, що структурує художній простір [32].

Лінгвокультурна природа вигаданих мов найяскравіше проявляється в їхній здатності кодувати соціальні та історичні пласти реальності. У науковій парадигмі, представленій працями Г. Шреєр, конструйовані мови аналізуються як антропологічні об'єкти, що зберігають у своїй структурі ієрархічні зв'язки та

ціннісні орієнтири суспільства [37]. Стосовно художнього світу Дж.Р.Р. Мартіна, цей підхід дозволяє побачити, як мовна диференціація підкреслює конфлікт культур. На думку Т. Гессі-Джонса, оповідна стратегія циклу «Пісня льоду й полум'я» спирається на високу соціальну складність, де використання дотракійської чи валерійської мов дозволяє читачеві ідентифікувати персонажів не лише за діями, а й за специфічним лінгвістичним кодом [25, с. 28582].

Досліджуючи зв'язок між мовою та міфологією, неможливо оминати питання «історичної ілюзії», про яку писали фундатори жанру. Сучасне фентезі, зокрема творчість Дж.Р.Р. Мартіна, розвиває ідею того, що мова має надавати тексту «глибини». К. Свенк зауважує, що використання архаїчних мовних моделей та вигаданої термінології у текстах письменника створює ефект колективної пам'яті, де кожне слово артлангу сприймається як уламок давньої, але реальної історії [38, с. 284]. Це підтверджує і Дж. Янг, вказуючи, що Дж.Р.Р. Мартін трансформує класичну фентезійну форму, роблячи ставку на ілюзію повної автентичності, яка була б неможливою без залучення лінгвістичних маркерів [40].

Підсумовуючи розгляд теоретичних засад вивчення артлангів, варто звернутися до концепції «очуднення». І. А. К. Нолетто стверджує, що вигадана мова в літературі є специфічним стилістичним інструментом, який керує сприйняттям читача, змушуючи його активно залучатися до процесу дешифрування нових смислів [34]. Таким чином, артланг постає як складний механізм, що забезпечує цілісність етнокультурного образу вигаданого світу, роблячи його внутрішньо логічним та переконливим.

1.2. Лексико-семантичні характеристики артлангів у творах жанру фентезі

Лексичний рівень вигаданої мови є найбільш репрезентативним об'єктом для лінгвістичного аналізу, оскільки саме через лексику автор проектує унікальні поняття та явища свого світу. На відміну від природних мов, де словниковий

запас формується протягом століть, лексика артлангів у фентезійному тексті є результатом цілеспрямованого номінативного акту. Вона часто представлена фрагментарно, у формі «лінгвістичних вкраплень», проте кожне таке вкраплення має надзвичайно високу семантичну щільність.

Центральним поняттям для опису структури вигаданого лексикону є теорія семантичних полів. О. В. Назаренко підкреслює, що аналіз семантичних особливостей ономастичного лексикону в текстах Дж.Р.Р. Мартіна дозволяє реконструювати поняттєву сітку художнього світу та виявити його ідеологічні домінанти [33, с. 56]. Семантичне поле в артлангі зазвичай організоване навколо ключових сфер життєдіяльності вигаданого етносу. Наприклад, у дотракійській мові ми спостерігаємо гіпертрофовану розробку полів «війна», «кінь» та «родинна ієрархія», що безпосередньо відображає кочовий характер цивілізації.

Важливим складником лінгвістичної системи фентезі є пласт квазіреалій – слів, що позначають вигадані предмети, посади чи обряди, які не мають аналогів у реальній дійсності. Н. П. Вільховченко та Г. І. Шайнер зазначають, що взаємодія фантастизмів та термінології допомагає автору створити ефект історичної достовірності [5, с. 74]. Квазіреалії функціонують у тексті як елементи об'єктивної реальності, вимагаючи від читача прийняття правил гри «вторинного світу». Дослідники О. В. Ткачик та Є. Б. Петрук наголошують, що такі одиниці є найбільш складними для аналізу, оскільки вони інтегровані в специфічний лінгвокультурний фон, де кожне слово має свій унікальний семантичний ореол [18, с. 170].

Окрему увагу в межах лексико-семантичного аналізу слід приділити ономастичному простору. Власні назви в артлангі, за спостереженнями М.В. Бережної, виконують не лише ідентифікуючу, а й міфопоетичну функцію, виступаючи орієнтирами в топоніміконі та антропоніміконі вигаданого світу [2]. У свою чергу, М.П. Бобро та Л.Р. Присяжнюк вказують на те, що лінгвокультурна семантика власних назв у романах Дж.Р.Р. Мартіна допомагає розкрити характер персонажа ще до того, як він почне діяти, завдяки специфічній фонетичній та морфологічній структурі імені [3, с. 67].

Процес творення нових лексем у художній мові часто спирається на авторські словотворчі моделі. К. Беднарська зазначає, що використання специфічних афіксів або принципу композиції дозволяє авторам створювати неологізми, які звучать природно в межах вигаданої системи, але залишаються екзотичними для читача [22, с. 21]. Як підкреслюють М. Янісів та М. Іщук, такі авторські новотвори у тексті функціонують як стилістичні доміанти, що акцентують увагу на соціальних чи етнічних відмінностях [20, с. 138]. Крім того, важливу роль відіграє звукосимволізм. Девід Пітерсон наголошує, що імена та назви не є нейтральними; вони створюються так, щоб їхня звукова оболонка викликала у читача певні асоціації (наприклад, жорсткі приголосні для агресивних культур) [36].

Таким чином, лексико-семантичні характеристики артлангів є складною ієрархічною системою, де через взаємодію семантичних полів, квазіреалій та специфічних номінативних стратегій створюється унікальний лінгвістичний ландшафт. Це забезпечує не лише внутрішню логіку художнього всесвіту Дж.Р.Р. Мартіна, а й створює ґрунт для подальшого перекладознавчого аналізу.

1.3. Загальні тенденції передачі вигаданих мов у художній літературі

Проблема відтворення штучно конструйованих мов у художньому перекладі становить одну з найбільш складних і водночас малодосліджених ділянок сучасної перекладології. Оскільки артланги у фентезійному тексті функціонують не лише як засіб комунікації, а й як елемент естетичного моделювання «вторинного світу», їх переклад вимагає від фахівця особливої стратегічної гнучкості. Основна складність полягає у необхідності збереження специфічного авторського колориту (фонетичного, графічного, семантичного), не порушуючи при цьому цілісності сприйняття тексту цільовою аудиторією. Загальні тенденції в цій галузі свідчать про те, що переклад артлангів – це завжди акт балансування між лінгвістичною точністю та художньою адекватністю.

Фундаментальну складність цього процесу підкреслює С. М. Амеліна, зазначаючи: «Переклад безеквівалентної лексики, до якої належать і авторські новотвори, вимагає від перекладача не лише мовної інтуїції, а й здатності до відтворення прагматичного потенціалу одиниці, який закладений у її звуковій оболонці» [1, с. 156].

Ця думка є надзвичайно важливою для нашого дослідження, оскільки вона підкреслює, що при перекладі таких мов, як дотракійська, перекладач має враховувати не лише значення слова, а й те, як воно звучить. Якщо автор створив слово з різкими приголосними, щоб передати агресію, то і в українському перекладі ми маємо зберегти цю фонетичну «жорсткість», інакше втратиться частина авторського задуму.

У центрі наукових дискусій щодо перекладу фентезі стоїть опозиція стратегій форенізації та доместикації. К. Вальдес, розглядаючи багатомовність у сучасних літературних текстах, трактує вигадані мови як «дзеркало дивності» (*mirror of strangeness*). На її думку, перекладач зобов'язаний зберігати лінгвістичну дистанцію між основною мовою оповіді та артлангом, щоб підкреслити ефект «чужорідності» вигаданих культур [39, с. 140]. Ця стратегія форенізації дозволяє читачеві відчути екзотичність Вестероса чи Ессоса, сприймаючи дотракійську чи валерійську мови як реальні артефакти іншого світу.

Ще з цього приводу К. Вальдес наголошує: «Збереження іншомовності в художньому тексті є актом поваги до інакшості оригіналу, що дозволяє читачеві відчути межі власної культури» [39, с. 142].

Це положення виправдовує використання стратегії форенізації. Ми не повинні «перекладати» назви мов або специфічні вітання (як-от *Valar Morghulis*), оскільки вони мають залишатися незрозумілими й загадовими для читача, створюючи ту саму ілюзію чужого світу, про яку ми говорили в першому підрозділі.

Найбільш поширеними технічними прийомами реалізації такої стратегії є транскрипція та транслітерація. Як стверджує П. Гістаранта, порівнюючи

переклад природних та конструйованих мов, для останніх звуковий облік є критично важливим. У конлангах фонетика часто має характерологічне навантаження: наприклад, різкі, вибухові приголосні в дотракійській мові вказують на войовничий дух народу. Завдання перекладача в цьому випадку – підібрати такі звукові відповідники в українській мові, які б максимально точно імітували цю агресивну тональність оригіналу [29].

Проте використання лише транскрипції не завжди є достатнім, особливо коли вигадане слово має прозору внутрішню форму або є складним неологізмом. Щодо цього О. П. Матузкова стверджує: «Культурна маркованість тексту в перекладі часто стає каменем спотикання, оскільки вимагає відтворення концептуальної картини світу автора засобами іншої лінгвокультури» [12, с. 88].

У контексті циклу «Пісня льоду й полум'я» це означає, що перекладачка (Н. Тисовська) має не просто замінити англійські літери на українські, а зрозуміти «світ свідомості» персонажів Дж.Р.Р. Мартіна. Наприклад, коли в тексті з'являються валерійські терміни, вони несуть у собі аристократичний, «давній» підтекст. Завдання перекладача – підібрати в українській мові такі стилістичні засоби, які б надали цим словам аналогічного високого статусу, не роблячи їх при цьому занадто архаїчними.

Це часто реалізується через калькування – покомпонентний переклад вигаданих сполук. Дослідники С. Р. Колос та О. А. Кальниченко вказують, що вибір між транскрипцією та калькуванням часто залежить від функціонального статусу одиниці: власні назви (оніми) зазвичай транскрибуються, тоді як терміни соціальної структури чи специфічні назви зброї можуть потребувати перекладу з поясненням [9, с. 72].

Окрему роль у процесі перекладу артлангів відіграє ідіостиль перекладача. Н. Сидяченко наголошує на тому, що перекладач має «синхронізувати» свою творчу манеру з ідіостилем письменника. Це означає, що відтворення вигаданих мов Дж.Р.Р. Мартіна вимагає від перекладача (у нашому випадку – Н. Тисовської) не лише знання англійської, а й глибокого розуміння міфопоетики автора та логіки побудови його світу [16]. Загальна тенденція в сучасному

перекладі фентезі також передбачає використання засобів лінгвістичної компенсації, коли неможливість прямої передачі звукового ефекту компенсується через додаткові епітети або специфічну ритміку фрази в перекладі.

Таким чином, сучасні тенденції передачі вигаданих мов свідчать про перехід до комплексного підходу, де форенізація (збереження екзотичності) поєднується з глибинною семантичною адаптацією. Це дозволяє забезпечити адекватне сприйняття тексту цільовою аудиторією, зберігаючи при цьому унікальний лінгвістичний ландшафт оригіналу.

Висновки до розділу 1

1. Вигадані мови (артланги) у літературі жанру фентезі виступають як багатогранний лінгвокультурний феномен, що забезпечує «вторинне моделювання» художнього всесвіту. Вони функціонують як складні елементи інтелектуальної гри, де через лінгвістичні конструкції відтворюються соціальні ієрархії, міфологія та історія вигаданих народів. Завдяки залученню таких мовних систем авторам вдається поєднати протилежні характеристики тексту: цілісність художнього задуму та фрагментарність мовних вкраплень, які сприймаються читачем як артефакти реальної культури.

2. Важливою ознакою фентезійного дискурсу є створення «історичної ілюзії» або глибини. Це досягається шляхом насичення тексту певними маркерами вигаданого минулого, серед яких провідну роль відіграють лексичні елементи артлангів: специфічна ономастика (імена та топоніми), сталі вислови та квазіреалії. Такі одиниці мають не лише номінативну функцію, а й міфопоетичну, оскільки їхня звукова форма та внутрішня логіка безпосередньо корелюють із характером персонажів та етнічними особливостями зображуваних спільнот.

3. Для творів Дж.Р.Р. Мартіна характерне активне застосування специфічної вигаданої термінології, яка відповідає соціальній структурі та

побуту його героїв. Така лексика є надважливою для розвитку сюжету та розуміння ієрархічних зв'язків у світі Вестероса та Ессоса, при цьому вона вводить у текст таким чином, аби створювати ефект очуднення, але не викликати у читача нездоланих труднощів при дешифруванні смислів. Основними компонентами лінгвістичного ландшафту циклу «Пісня льоду й полум'я» є авторські неологізми, квазіреалії та розгалужені семантичні поля, організовані навколо ключових концептів війни, влади та родинної приналежності.

4. Окрім концептуальних особливостей, фентезійні твори з елементами артлангів відрізняються від інших жанрів складністю свого лексичного наповнення, адже вони містять велику кількість одиниць, що поєднують у собі художні та квазінаукові характеристики. Під час опису вигаданих культур автори часто використовують не лише форенізовані вкраплення, а й створюють нові назви для предметів та явищ, що не мають аналогів у реальній дійсності. Для перекладача цей жанр створює особливі труднощі через необхідність передачі цілого комплексу складових: від збереження фонетичного колориту авторського новотвору до відтворення концептуальної картини світу автора засобами іншої лінгвокультури.

РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИГАДАНИХ МОВ У ТВОРАХ ДЖОРДЖА МАРТІНА

2.1. Система вигаданих мов у циклі «Пісня льоду й полум'я»: типологія та функції

Літературний цикл «Пісня льоду й полум'я» американського письменника Дж.Р.Р. Мартіна вирізняється глибоко пропрацьованим світобудовою, невід'ємною частиною якої є унікальний мовний ландшафт. Ця система представляє собою складну, переважно лексично орієнтовану структуру конструйованих мов (артлангів), що слугують інструментом відображення культурної та етнічної гетерогенності вигаданого світу. Як зазначає у своєму дослідженні О. Колодій, лексико-семантичний простір творів Дж.Р.Р. Мартіна формується через специфічну поняттєву сітку, де штучні мови заповнюють культурні лакуни та маркують інакшість народів [8, с. 451].

У друкованих виданнях романів функціонує декілька штучних мовних систем, ступінь розробленості яких є фрагментарним. До них належать передусім дотракійська мова кочових племен, висока та низька валерійські мови, а також окремі лексичні вкраплення з інших мов, як-от гіскарської, асшайської чи мови літніх островів. Згідно з даними Є. Верзілової, ця мовна різноманітність виконує низку важливих художніх функцій, що базуються на номінативному та ідентифікаційному потенціалі лінгвістичних елементів [4, с. 24].

Репрезентація артлангів у текстах оригіналу є переважно імпліцитною: читач не бачить розлогих діалогів іноземною мовою, а отримує лише окремі лексеми, власні імена, титули та короткі, часто контекстуально прозорі фрази. Така стратегія дозволяє уникнути перевантаження читача, водночас створюючи ефект присутності іншої культури. Наприклад, дотракійська мова представлена головним чином через соціальні титули (*кхал*, *кхалісі*, *ко*) та короткі команди (*асшефа* – «буде зроблено»). Натомість висока валерійська мова відома завдяки ключовим ритуальним фразам (*Valar Morghulis* – «Усі люди мусять померти»)

та командам для управління драконами (*Dracarys* – «Драконячий вогонь»). Варто зазначити, що граматичні системи цих мов у книгах залишаються здебільшого нерозкритими, а їхня повна лінгвістична розробка відбулася вже у процесі екранізації. Проте, як зауважує Є. Верзілова, навіть окремі лексичні одиниці Дж.Р.Р. Мартін використовує як потужні маркери культурної ідентичності, створюючи ефект історичної глибини світу [4, с. 26].

Аналіз використання артлангів у друкованих творах демонструє, що вони виконують декілька ключових функцій:

1. Ідентифікаційна функція: чітко маркує етнічну приналежність персонажів. Використання дотракійської лексики миттєво асоціює героя з кочовим способом життя та степовою культурою, тоді як застосування високої валерійської підкреслює його аристократизм, освіченість та приналежність до давньої традиції. На думку Оксани Мацько, мова тут виступає як основний індикатор «свій/чужий» [13, с. 259].

2. Естетична функція: полягає у створенні екзотичного колориту («local color»), що підсилює відчуття унікальності та реалістичності вигаданого світу.

3. Соціолінгвістична функція: відображається у владних ієрархіях, де володіння певною мовою сигналізує про соціальний статус. Як зазначають М. Бобро та Л. Присяжнюк, мовна компетенція у світі Мартіна часто дорівнює владі [3, с. 71].

Для систематизації основних характеристик та функцій вигаданих мов, що фігурують у циклі, доцільно представити їхню типологічну класифікацію (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 Типологія вигаданих мов у циклі «Пісня льоду й полум'я»

Мова	Ступінь репрезентації в романах	Типові лексичні одиниці	Ключові функції у творі	Культурні асоціації
дотракійська	Високий (фрази, титули, команди)	Khal, Khaleesi, ko, arakh	Етнічне маркування, характеротворення	Кочовий спосіб життя, сила, «варварство»
висока валерійська	Середній (афоризми, магія)	Valar Morghulis, Dracarys	Мова-престиж, сакральна функція	Мертва мова еліти, символ

				давньої цивілізації
низька валерійська	Низький (окремі діалекти)	Торгівля, побут, рабство	Відображення соціальної стратифікації	Торгівля, космополітизм, рабство
Інші мови	Мінімальна (імена, топоніми)	Місцеві титули, імена	Ефект мовної різноманітності	Екзотичність, віддаленість

Джерело: складено автором на основі аналізу текстів та досліджень [4; 8; 9; 13].

Функціональна диференціація вигаданих мов у художньому світі Дж.Р.Р. Мартіна відображає складну соціолінгвістичну ситуацію. Як зазначає Оксана Мацько, висока валерійська функціонує як мова престижу, знання якої свідчить про благородне походження та належну освіту, що викликає асоціації з роллю латини у середньовічній Європі [13, с. 260]. Натомість дотракійська мова маркує культурну інакшість та, з точки зору вестероських аристократів, «варварство», хоча для самих носіїв вона є символом гордості та сили. Марина Бережна підкреслює, що для дотракійців їхня мова є невід'ємною частиною їхньої ідентичності як «вершників» [2, с. 17].

Ключовим аспектом функціонування артлангів у романах є їхня роль як сигналу до імпліцитного перекладу. Оскільки читач не отримує повних діалогів дотракійською чи валерійською, а лише їхній переклад англійською (або українською), рідкісні вкраплення конлангів (наприклад, *Khaleesi*) виступають як лінгвістичні маркери, що нагадують про культурну чужість.

Фонологічні характеристики також відіграють важливу роль у створенні образу народів. Хоча Дж.Р.Р. Мартін не прописує детальних фонетичних правил, вибір незвичних поєднань літер (*Kh*, *Q*, *Z*) у дотракійській лексиці свідомо викликає асоціації з «грубими», агресивними мовами. Лінгвіст Девід Пітерсон, який розробляв мови для серіалу, наголошує, що імена та назви у Дж.Р.Р. Мартіна не є нейтральними; вони створюються так, щоб їхня звукова оболонка викликала у читача певні асоціації [36].

У лексиці дотракійської мови чітко простежується розробка семантичних полів, пов'язаних із кінництвом та війною. Як стверджує Ольга Назаренко, аналіз ономастичного лексикону дозволяє реконструювати поняттєву сітку художнього світу [33, с. 56]. Низька валірійська, яка є креолізованою версією високої валірійської, фігурує у романах як маркер соціальної деградації та культурного змішування. За словами Крістін Шреєр, такі конструйовані мови можна аналізувати як антропологічні об'єкти, що зберігають у своїй структурі ієрархічні зв'язки [37, с. 327].

Український переклад циклу, виконаний Наталією Тисовською, демонструє специфічні підходи до передачі цих мовних елементів, балансуючи між збереженням оригінальних форм та адаптацією до норм української мови. Основна стратегія – це транслітерація з елементами калькування та описового перекладу. Згідно з дослідженнями О. Ткачик та Є. Петрук, таке чергування мов є формою код-світчингу, яка підтримує динаміку взаємодії та сигналізує про соціальні відносини та владу [18, с. 172].

2.2. Лексична структура та словотворчі моделі дотракійської мови

Лексична система дотракійської мови, яка є однією з найбільш репрезентативних конструйованих мов у циклі «Пісня льоду й полум'я», становить особливий інтерес для лінгвістичного дослідження. На відміну від валірійської мови, яка функціонує як елітарна мова-престиж, дотракійська мова у текстах Дж.Р.Р. Мартіна постає як «живий» інструмент повсякденної комунікації воїнів-кочівників. Її лексична структура є прямим відображенням мілітаризованого способу життя, де мова не лише передає інформацію, а й фіксує ієрархічні відносини та культурні пріоритети етносу. Як зазначає О. Колодій, лексико-семантичні особливості романів Дж.Р.Р. Мартіна базуються на створенні специфічної поняттєвої сітки, де вигадані слова заповнюють лакуни у вигаданій реальності [8, с. 450].

Центральним семантичним ядром дотракійської лексики є поле «Вершництво». Для дотракійців кінь є не лише засобом пересування, а й священним об'єктом, джерелом харчування та мірилом соціального статусу. Аналіз тексту роману «Гра престолів» дозволяє виділити надзвичайно високу концентрацію лексем у цій сфері. Наприклад, базова одиниця *jhi* (кінь) стає основою для цілого ряду специфічних номінацій. Дослідники О. Семененко та Є. Верзілова вказують на те, що семантика дотракійського слова «вершник» нерозривно пов'язана з поняттям «людина», що свідчить про повну ідентифікацію етносу зі своїм способом життя [15, с. 149].

У межах цього поля ми спостерігаємо детальну диференціацію за мастю, віком та функціональним призначенням тварини. Так, термін *hrazef* (кобила) або *jhollo* (молодий кінь) несуть різні конотації у військовому контексті. Окремо варто виділити метафоричне використання лексеми «трав'яне море» (*Dothraki Sea*) для позначення безкрайнього степу. Тут ми бачимо перенесення ознак (водний простір – трав'яний простір), що підкреслює специфічне світосприйняття кочівників, для яких степ є такою ж стихією, як море для піратів чи мандрівників.

Другим за значущістю є семантичне поле «Війна та Зброя». Лексика цієї групи характеризується високою експресивністю та фонетичною «жорсткістю», що досягається залученням великої кількості глухих приголосних та африкатів. Ключовою квазіреалією тут є *аракх* (*arakh*) – серпоподібний меч, що є національною зброєю дотракійців. Як зазначають О. Ткачик та Є. Петрук, такі слова функціонують у тексті як «непрозорі» реалії, що вимагають від читача когнітивного зусилля для їх ідентифікації через контекст [18, с. 170]. Титулатура також входить до цього поля: *ко* (*ko*) – це не просто воїн, а кровний вершник, чиє життя сакрально пов'язане з життям вождя (кхала).

Словотворчі моделі дотракійської мови, хоч і представлені у текстах фрагментарно, демонструють системність, притаманну природним мовам. Основним механізмом деривації є афіксація, зокрема суфіксація. Розглянемо найбільш продуктивні моделі:

1. Модель «Корінь + суфікс -asar»: використовується для позначення збірних понять, спільнот або територій. Найяскравішим прикладом є слово *khalasar* (*khal* – вождь + -asar), що позначає не просто натовп, а організовану групу людей, підпорядковану одному лідеру.

2. Модель «Корінь + суфікс -eesi»: слугує для утворення назв осіб жіночої статі за їхнім соціальним статусом. Слово *khaleesi* (*khal* + -eesi) є найбільш впізнаваним неологізмом циклу. Слід зауважити, що статус кхалісі у дотракійській мові не є тотожним поняттю «королева» у вестероському розумінні; це слово несе в собі відтінок приналежності до кхала, що підкреслює патріархальний характер суспільства.

3. Модель композиції: поєднання двох основ для створення складних концептів. Прикладом є *Dosh khaleen* (Рада вдів), де *dosh* (група/рада) та *khaleen* (вдови кхалів) утворюють нове поняття з високим релігійним навантаженням.

Детальна тематична класифікація лексики дозволяє побачити прогалини (лакуни) у дотракійському словнику, які є не менш важливими за наявні слова. В мові відсутні лексеми для позначення землеробства, мореплавства чи складної архітектури. Це свідчить про те, що автор використовує лінгвістичні обмеження як засіб психологічної характеристики народу. У таблиці 2.2 представлено розширений огляд лексичних груп.

Таблиця 2.2. Тематична диференціація дотракійської лексики

Тематична група	Приклади лексем (оригінал/укр)	Лінгвокультурний коментар	Культурний контекст
Військова справа	<i>Arakh</i> (аракх), <i>Jhakwi</i> (воїн), <i>Ichor</i> (кров/рана)	Лексика підкреслює жорстокість та орієнтацію на бій	Створення атмосфери загрози та військової могутності
Гіпнологія (коні)	<i>Jhi</i> (кінь), <i>Hrazef</i> (кобила), <i>Jhollo</i> (лоша), <i>Zorse</i>	Деталізація мастей та типів тварин як мірила багатства	Сакралізація тварини як основи дотракійської культури
Влада та ієрархія	<i>Khal</i> , <i>Khaleesi</i> , <i>Ko</i> , <i>Rakharo</i> , <i>Khalakka</i>	Термінологія соціального статусу та спорідненості	Відображення патріархального устрою суспільства

Географія степу	<i>Ryammasar (смен), Vaes (місто), Jes (лід), Vezh</i>	Орієнтація у просторі, де степ сприймається як море	Маркування територій «своїх» та «чужих»
Ритуальна мова	<i>Qoy Qoyi (кров моєї крові), Shekh (сонце)</i>	Магічні формули та клятви на основі сил природи	Підкреслення непорушності традицій та клятв
Побутова лексика	<i>Eve (вода), Adle (їжа), Nozhak (шампо), Maegi</i>	Мінімалістичний словник кочового життя	Характеристика аскетизму та мобільності народу

Джерело: складено автором на основі [8; 15; 17; 47-49]

Окрім аналізу наявних семантичних полів, важливим для розуміння лексичної системи дотракійської мови є дослідження лексичних лакун – понять, для яких у мові відсутні прямі номінації. Цей аспект безпосередньо корелює з гіпотезою лінгвістичної відносності, згідно з якою структура мови визначає мислення її носіїв. У тексті романів Дж.Р.Р. Мартін неодноразово підкреслює, що лексикон дотракійців ігнорує концепти, які суперечать їхньому кодексу честі.

Яскравим прикладом є специфічне відображення товарно-грошових відносин. У романі «Гра престолів» зазначається, що в культурі дотракійців відсутнє поняття «купівлі» або «продажу» у вестероському розумінні. Замість комерційної лексики функціонує система «дарів» та «трофеїв». Як зазначають дослідники О. Семененко та Є. Верзілова, мова кочівників фіксує лише ті концепти, які відповідають їхній агресивній та ієрархічній картині світу [15, с. 150]. Відповідно, відсутність лексем на позначення грошових операцій змушує перекладача шукати описові відповідники або використовувати поняття «дар», щоб не порушити логіку світу.

Іншою значущою лакуною є відсутність позитивної лексики на позначення морської стихії. Для дотракійців, які називають океан «отруйною водою» (що є метафоричним перефразуванням), море є символом смерті та непридатності для життя (оскільки коні не п'ють солону воду). О. Колодій вказує, що такі семантичні обмеження формують специфічну поняттєву сітку, де «суша/трава» маркується позитивно, а «вода/море» – негативно [8, с. 451].

Така вибіркковість лексикону виконує функцію непрямой характеристики: автор демонструє прірву між менталітетом мешканців Семи Королівств, які

мислять категоріями золота і замків, та дотракійцями, чия мова (і мислення) обмежені горизонтом степу та правом сили.

Окрему увагу в межах словотворення варто приділити ритуальним конструкціям. Фраза *Qoу Qoуi* («Кров моєї крові») демонструє принцип редуплікації (повторення), що характерно для архаїчних мов та сакральних текстів. Це підсилює ефект урочистості та непорушності клятви.

Систематизацію основних словотворчих моделей представлено у табл. 2.3.

Таблиця 2.3 Словотворчі моделі дотракійської мови (на основі текстових фрагментів)

Тип словотворення	Механізм	Приклади	Семантичний тип
Афіксація (суфіксація)	Додавання суфіксів до кореня	khal → khalasar; khal → khaleesi	Утворення назв спільнот та ролей
Композиція	Поєднання двох коренів	dosh + khaleen → Dosh khaleen	Складні соціальні поняття
Редуплікація	Повторення кореня	Qoу Qoуi (кров моєї крові)	Ритуальні та емфатичні конструкції
Зменшувальні форми	Використання суфікса <i>-akka</i>	khal → khalakka (дитина кхала)	Експресивна модифікація значення

Джерело: розроблено автором на основі аналізу [8; 14; 33; 42].

Переклад дотракійської лексики в українській версії Н. Тисовської демонструє послідовне використання стратегії форенізації. Як зазначають С.Р. Колос та О.А. Кальниченко, збереження авторських неологізмів без перекладу (через транслітерацію) дозволяє зберегти прагматичний ефект «чужості» [9, с. 72]. Проте у випадках, коли слово має важливе сюжетне значення, перекладач вдається до «подвійної номінації» – вживання транслітерованого слова з подальшим поясненням у тексті або примітках.

Аналіз стратегій перекладу конкретних дотракійських лексем наведено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4. Стратегії перекладу дотракійських реалій (Н. Тисовська)

Англомовний варіант	Український переклад	Тип трансформації	Аналітичне обґрунтування
<i>Khal</i>	Кхал	Транслітерація	Збереження унікального титулу
<i>Khaleesi</i>	Кхалісі	Транслітерація	Створення специфічного жіночого образу

<i>Arakh</i>	Арахх	Транслітерація + коментар	Відтворення назви екзотичної зброї
<i>Dosh khaleen</i>	Дош кхалін	Транскрипція	Збереження езотеричного звучання
<i>Stallion</i>	Жеребець	Еквівалентний переклад	Використання у контексті пророцтва

Джерело: складено автором на основі аналізу [14; 16; 42]

Отже, лексична структура дотракійської мови у романах Дж. Мартіна є високоефективним інструментом етнографічного моделювання. Через продуману систему семантичних полів та регулярні словотворчі моделі автор створює цілісний образ народу, чия ідентичність нерозривно пов'язана з війною та кочовим простором. Розуміння цих механізмів є критично важливим для перекладача, оскільки вимагає збереження не лише змісту, а й лінгвістичної форми, що кодує культурний досвід вигаданого етносу.

2.3. Валерійські мови: лексичний склад та особливості номінації

Валерійські мови у літературному всесвіті Дж. Р. Р. Мартіна становлять унікальний об'єкт для перекладознавчого та лінгвістичного аналізу, оскільки вони функціонують у тексті як «багатошарова» система. На відміну від дотракійської мови, яка є монолітною та етнічно обмеженою, валерійська мовна родина репрезентує історичну тяглість та культурну домінацію зниклої імперії. Як зазначає Н. Азамкулович, валерійська мова у циклі «Пісня льоду й полум'я» виконує роль «лінгвістичного аристократизму», виступаючи маркером високого соціального статусу, освіченості та зв'язку з давньою магією [21].

Центральне місце у цій ієрархії посідає висока валерійська мова (*High Valyrian*). У художньому часопросторі романів вона постає як «мертва» мова, подібна до латини у європейському Середньовіччі. Її лексичний склад характеризується високим рівнем абстракції, урочистістю та наявністю розгалуженої термінології у сферах державного управління, філософії та драконології. О. Ткачик та Є. Петрук пишуть, що використання високої валерійської у мовленні персонажів (наприклад, Дейнеріс Таргарієн) є формою

«сакрального код-світчингу», який сигналізує про перехід героя до виконання владних або ритуальних функцій [18].

Лексична семантика високої валерійської мови орієнтована на концепт «вогонь» як на першооснову валерійської цивілізації. Ключовою лексемою, що неодноразово фігурує в оригінальному тексті, є *Dracarys* (драконячий вогонь). Це слово є прикладом «компактної семантики», де одна одиниця замінює цілу дескриптивну конструкцію. Окрім магічних команд, значущим пластом є афористична лексика, зокрема фрази *Valar Morghulis* («Усі люди мусять померти») та *Valar Dohaeris* («Усі люди мусять служити»). Як зазначає І. Нолетто, ці фрази функціонують як «лінгвістичні артефакти», що кодують фаталістичний світогляд давньої Валерії, де смерть і служіння є двома сторонами однієї медалі [34].

Зовсім іншу лексичну природу мають діалекти низької валерійської мови, поширені у Вільних Містах та Затоці Рабів. Це мови торгівлі, рабства та міського космополітизму. У текстах Дж.Р.Р. Мартіна вони часто описуються як «зіпсована» валерійська, що містить запозичення з мов підкорених народів (наприклад, гіскарської). Як стверджує Т. Гессі-Джонс, лексична гібридизація низької валерійської відображає процес деградації імперських стандартів та виникнення нових, креолізованих культур [25].

Особливе місце в системі номінації посідає ономастичний простір. Валерійські антропоніми характеризуються складною фonomорфологічною структурою. Дослідники О. Мазур та Е. Новицька зауважують, що імена династії Таргарієнів (наприклад, *Aegon*, *Rhaegar*, *Daenerys*) базуються на використанні специфічних дифтонгів (*ae*) та сонорних звуків (*r*, *l*, *n*), що надає їм «співучого», аристократичного звучання [11, с. 179]. Ця фонетична естетика протиставляється «гавкаючій» фонетиці дотракійської мови, створюючи звукову опозицію «цивілізація – варварство». Аналіз типології валерійської номінації представлено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5. Типологія валерійської номінативної лексики та її функціональне навантаження

Тип номінації	Структурні особливості	Приклади з текстів	Семантична мотивація	Функція у творі
Антропоніми знаті	Багатокомпонентні, включають родові назви	Дейенеріс Таргарієн, Ейгон Таргарієн	Часто пов'язані з драконами, вогнем, владою	Маркер соціального статусу та родинної приналежності
Династичні назви	Складні, з характерними суфіксами (-ен, -іон)	Таргарієн, Веларіон	Етимологічний зв'язок з валерійськими коренями	Позначення благородного валерійського походження
Топоніми міст	Зазвичай закінчуються на -ос, -ін, -пор	Мієрін, Астапор, Пентос	Історичні події або географічні особливості	Створення ефекту культурної єдності регіону
Географічні об'єкти	Описові композити або терміни	Димне Море, Руїна Валерії	Пов'язані з природними явищами (вулканізм)	Відображення історичної пам'яті про катаклізм
Драконячі імена	Одно- або двоскладові, з характерною фонетикою	Дрогон, Візеріон, Рейгаль	Часто іменуються на честь історичних постатей	Зв'язок з валерійською традицією приборкання драконів
Титули та звання	Композитні конструкції	Місса (мати)	Соціальна роль або функція	Маркери влади та поваги
Магічна термінологія	Архаїчна лексика високого валерійського	Дракаріс, Валар Моргуліс	Езотеричне знання (вогнь, доля)	Ключова заклинальна формула та філософська концепція

Джерело: складено автором на основі аналізу текстів [47-49] та лінгвістичних досліджень [3; 19; 28; 35].

Дана типологія дозволяє стверджувати, що валерійська номінація виконує функцію «історичної тяглості». Навіть після падіння імперії, назви міст, як-от Астапор чи Пентос, продовжують нести в собі лінгвістичний код завойовників. М. Бобро та Л. Присяжнюк вказують, що така топонімічна інерція є засобом доведення величчя минулого, де мова виявляється тривкішою за камені та стіни [3, с. 70].

Окрім лексичних та ономастичних особливостей, окремої уваги заслуговує категорія граматичного роду, яка у творі виконує не лише лінгвістичну, а й важливу сюжетотворчу функцію. Як зазначають дослідники М. Тимченко та

В. Доній, використання штучних мов (конлангів) у Дж.Р.Р. Мартіна має складну структуру, що безпосередньо впливає на сприйняття тексту читачем [17, с. 80]. У Високій валерійській системі, розробленій лінгвістом Д. Пітерсоном, категорія роду базується не на біологічній статі, а на класах іменників (солярний, лунарний, водний, земний) [36]. Ця особливість створює явище гендерної нейтральності певних лексем, що стає критичним викликом як для внутрішнього сюжету, так і для зовнішнього перекладу.

Найяскравішим прикладом впливу цієї граматичної деталі на наратив є пророцтво про «Принца, що було обіцяно» (The Prince That Was Promised). У мові оригіналу (англійській) та в українському перекладі слово «принц» має чітку чоловічу семантику. Однак, згідно з внутрішньою логікою твору, в оригінальному валерійському тексті пророцтва вжито слово *dārilaros* («спадкоємець»), яке є гендерно нейтральним іменником. Ця лінгвістична двозначність залишається непоміченою персонажами протягом більшої частини саги, що призводить до хибного тлумачення пророцтва – усі чекають на чоловіка-рятівника.

Лише у четвертій книзі циклу («Бенкет круків») мейстер Еймон розкриває цю помилку перекладу: *«Драconi не мають статі: вони то самці, то самиці, міняються, мов полум'я. А мова ввела нас в оману на цілу тисячу літ»* [45, с. 650]. Цей фрагмент демонструє, що лінгвістична помилка персонажів, спричинена інтерференцією їхньої рідної мови (з бінарною гендерною системою) та валерійської, призвела до хибних очікувань. Таким чином, граматична категорія стає інструментом сюжетного повороту, відкриваючи можливість інтерпретації Дейнеріс Таргарієн як обіцяного героя.

Для перекладача українською мовою відтворення такої лінгвістичної пастки становить значну проблему, оскільки українська мова має яскраво виражену категорію роду. Як слушно зауважують М. Кузнецова та Д. Колотило, переклад реалій у Дж.Р.Р. Мартіна вимагає глибокого розуміння контексту, який часто розкривається лише у наступних томах [10, с. 93]. Збереження чоловічого роду («Принц») в українському тексті є вимушеним кроком, який відтворює

помилку персонажів, але приховує від читача граматичний натяк. Це підтверджує тезу про те, що граматична структура вигаданих мов є важливим елементом авторського задуму, який складно повноцінно передати при перекладі на флективні мови [1, с. 120].

Якщо у випадку з граматичним родом перекладачі стикаються зі змістовими втратами, то при передачі власних назв основна увага приділяється фонографічному аспекту. Так, переклад валерійської лексики в українській версії Наталії Тисовської базується на стратегії транскодування з мінімальною фонетичною адаптацією. Як зазначають М. Кузнецова та Д. Колотило, для перекладача важливо зберегти впізнаваність «валерійського звуку», який вже став частиною світової поп-культури [10, с. 94]. Наприклад, при передачі імені *Daenerys* як Дейнеріс (або Дейенеріс) перекладач намагається відтворити специфічне звучання дифтонга, що маркує приналежність героїні до валерійського коріння.

Особливий перекладацький виклик становлять титули з низької валерійської. Наприклад, лексема *Mhysa* («мати»). У тексті вона функціонує як емоційно насичений вигук натовпу. Тисовська використовує транслітерацію *Місса*, супроводжуючи її контекстуальним поясненням («Мати»), що дозволяє зберегти і звучання оригіналу, і його сакральний зміст для сюжету. Детальний аналіз стратегій перекладу наведено у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6. Стратегії перекладу валерійської ономастики та реалій
(Н. Тисовська)

Тип власної назви	Оригінальна форма	Етимологія/значення	Стратегія перекладу	Український варіант	Обґрунтування
Династичне ім'я	Targaryen	Ймовірно, пов'язане з «короною/владою»	Транслітерація з фонетичною адаптацією	Таргарієн	Збереження впізнаваності, адаптація до української фонетики
Особисте ім'я (жін.)	Daenerys	Можливо від dae- (доля, призначення)	Транслітерація	Дейенеріс	Збереження оригінального звучання

Тип власної назви	Оригінальна форма	Етимологія/значення	Стратегія перекладу	Український варіант	Обґрунтування
Особисте ім'я (чол.)	Aegon	Традиційне династичне ім'я	Транслітерація з адаптацією	Ейгон	Усталена традиція передачі
Топонім	Valyria	Назва імперії та столиці	Транслітерація	Валірія	Географічна назва, центральний концепт
Топонім	Meereen	Назва міста в Затоці Рабів	Транслітерація з адаптацією	Мієрін	Передача фонетичного образу
Драконяче ім'я	Drogon	На честь кхала Drogo	Транслітерація	Дрогон	Збереження зв'язку з антропонімом
Магічний термін	Dracarys	«Драконячий вогонь» (високий валерійський)	Транслітерація + пояснення	Дракаріс (драконячий вогонь)	Ключова заклиналина формула
Титул (з гіскарського)	Mhysa	«Мати» (низький валерійський/гіскарський діалект)	Транслітерація + переклад	Місса (мати)	Важливий концепт у наративі
Філософська фраза	Valar Morghulis	«Усі люди мусять померти»	Транслітерація + пояснення/контекст	Валар Моргуліс	Збереження езотеричного звучання та культурного коду

Джерело: складено автором на основі аналізу українського перекладу Н. Тисовської [42-46] та теоретичних праць [19; 26; 31; 34; 35].

Вибір стратегій свідчить про домінування форенізації. Перекладач свідомо залишає «чужорідні» елементи без адаптації, щоб не спрощувати складну лінгвокультурну картину світу Дж.Р.Р. Мартіна. П. Гіетаранта зауважує, що у випадку з артлангами така стратегія є найбільш виправданою, оскільки будь-яка спроба «українізувати» валерійську назву призвела б до втрати ефекту «вторинної реальності» [29].

Отже, лексико-семантична організація валерійських мов у циклі «Пісня льоду й полум'я» демонструє глибокий зв'язок між мовою, владою та історією. Через диференціацію на високу та низьку форми автор моделює процеси культурної еволюції та розпаду. Для перекладача валерійська лексика є об'єктом,

що вимагає максимального збереження звукової форми, оскільки саме фонетика у цьому випадку є носієм культурної інформації про «шляхетність» та «давнину» вигаданої цивілізації.

Висновки до розділу 2

1. У досліджуваному циклі романів функціонує складна система конструйованих мов (артлангів), яка є переважно лексично орієнтованою та репрезентована фрагментарно. Домінує використання окремих лексем, титулів, власних назв та ритуальних фраз, що виконують ідентифікаційну, соціолінгвістичну та естетичну функції. Встановлено, що автор використовує штучні мови як інструмент імпліцитного перекладу: іншомовні вкраплення слугують маркерами культурної дистанції та соціальної ієрархії, де висока валерійська мова виступає кодом престижу, а дотракійська – маркером етнічної «інакшості».

2. Лексична структура дотракійської мови характеризується високою спеціалізацією семантичних полів «Вершництво» та «Війна», що відображає мілітаризований кочовий побут. Для створення ефекту агресивності та архаїчності автор застосовує фонетично «жорсткі» звукосполучення та словотворчі моделі афіксації. У перекладі ці особливості відтворюються переважно стратегією форенізації: титули та специфічні реалії (*кхал*, *аракх*) передаються транслітерацією для збереження екзотичного колориту, тоді як метафоричні конструкції (*трав'яне море*) – калькуванням, що дозволяє читачеві реконструювати світогляд вигаданого етносу.

3. Валерійська мовна група відзначається чіткою стратифікацією на «високу» (мова магії, еліти, драконів) та «низьку» (мова торгівлі, рабства) форми. Лексичний склад високої валерійської насичений абстрактними поняттями, пов'язаними з вогнем, долею та владою, а ономастикон вирізняється милозвучністю та наявністю специфічних дифтонгів. Виявлено, що, окрім лексики, важливу роль відіграє граматична категорія роду, яка у валерійській

мові базується не на біологічній статі, а на класах іменників. Ця особливість створює смислову амбівалентність (пророцтво про «Принца»), яка стає рушієм сюжету, але втрачається при перекладі на гендеровану українську мову. При перекладі власних назв та географічних об'єктів домінує транскодування з мінімальною адаптацією до фонетичної системи української мови, що дозволяє зберегти «аристократичне» звучання оригіналу, натомість титули низької валерійської частіше супроводжуються внутрішньотекстовими поясненнями.

4. Загальною тенденцією при передачі артлангів у циклі Дж.Р.Р. Мартіна є збереження явища код-світчингу (перемикання кодів). Перекладач уникає повної адаптації вигаданих лексем, віддаючи перевагу транслітерації та транскрипції, що дозволяє зберегти прагматичний потенціал тексту. Відсутність в українській мові прямих відповідників для вигаданих реалій компенсується описовим перекладом або введенням контекстуальних уточнень, завдяки чому досягається баланс між збереженням атмосфери «вторинного світу» та розумінням тексту читачем.

РОЗДІЛ 3.

АНАЛІЗ ПЕРЕКЛАДАЦЬКИХ РІШЕНЬ ПРИ ПЕРЕДАЧІ ВИГАДАНИХ МОВ У ЦИКЛІ «ПІСНЯ ЛЬОДУ Й ПОЛУМ'Я» УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ

3.1. Способи передачі лексики дотракійської мови в українському перекладі

Передача дотракійської лексики українською мовою у циклі романів Дж. Р. Р. Мартіна «Пісня льоду й полум'я» становить складну перекладознавчу проблему, яка вимагає від перекладача пошуку балансу між збереженням екзотичного колориту оригіналу («local color») та забезпеченням адекватного розуміння тексту цільовою аудиторією. Дотракійська мова, будучи штучно сконструйованою системою (артлангом), виконує у творі функцію маркування «чужості» та культурної дистанції. Її лексичний склад охоплює терміни соціальної організації, воїнської культури, родинних відносин та специфічні побутові реалії, які здебільшого не мають прямих відповідників в українській мові, оскільки відображають унікальний кочовий спосіб життя, патріархальну структуру суспільства та воїнський етос вигаданого етносу.

Як зазначає С. Гончарук, перекладач циклу, робота з такими текстами вимагає не лише лінгвістичної компетенції, а й глибокого розуміння "вторинного світу" автора [6, с. 9]. Вже у першій книзі «Гра престолів» читач стикається з концептом *кхаласару* (*khalasar*), який не є просто синонімом до слів «військо» чи «загін», а позначає складний соціальний організм – симбіоз орди, родини та пересувної держави. Це вимагає від перекладача застосування нетривіальних рішень, що виходять за межі простого словникового пошуку. Аналіз перекладу дозволяє виявити систематичні стратегії та трансформації, використані для відтворення цього культурно-специфічного матеріалу.

Культурно марковані одиниці становлять найбільш значущу частину дотракійської лексики. Специфіка їхнього перекладу, згідно з теоретичними

засадами О. Мацько, полягає у необхідності передачі не лише денотативного значення, а й широкого спектра культурних конотацій та асоціацій, закладених автором [13, с. 261]. Розуміючи, що дотракійські реалії відображають світогляд, кардинально відмінний від європейського (і, відповідно, українського), перекладач обирає домінуючою стратегією транслітерацію з мінімальною фонетичною адаптацією до норм української мови.

Такий підхід дозволяє зберегти автентичний звуковий образ мови, який у Дж.Р.Р. Мартіна характеризується «жорсткістю» та наявністю специфічних звукосполучень (*kh*, *q*). Наприклад, титул *Khalici* (*Khaleesi*) та назва вождя *Khal* (*Khal*) зберігаються у своїй фонетично близькій формі. Це рішення є виправданим, оскільки завдяки високій частотності вживання ці лексеми швидко переходять з розряду екзотизмів до пасивного словника читача, стаючи впізнаваними маркерами тексту. Проте у випадках, коли дотракійський термін несе критично важливе для сюжету навантаження, транслітерація супроводжується експлікацією (описовим поясненням) або контекстуальними підказками.

Наприклад, у першій книзі для пояснення ролі охоронців Кхала Дрого використовується аппозиційна конструкція: «Його ко, його кровні брати, стояли позаду нього», де транслітерований термін *ко* (*ko*) миттєво розкривається через зрозуміле кальковане словосполучення «кровні брати». Аналогічно, назва соціально-релігійного інституту *Дош кхалін* (*Dosh khaleen*) супроводжується поясненням його функції: «...дош кхалін, рада вдов кхалів, чекала її у Ваес Дотраку». Цей прийом, який Дж. Янг називає «вбудованим перекладом», дозволяє уникнути перевантаження тексту примітками, зберігаючи динаміку оповіді [40].

Перекладацькі трансформації при відтворенні дотракійської лексики включають широкий спектр прийомів на лексичному, граматичному та стилістичному рівнях. Вони застосовуються для адаптації іншомовного матеріалу та забезпечення прагматичної адекватності перекладу. Найпоширенішими є:

1. Транскрипція/транслітерація: базовий прийом для передачі власних назв і титулів (*Кхал, Дрого*).
2. Калькування: використовується для прозорих метафоричних конструкцій (*Кровний вершник* від *Bloodrider*).
3. Описовий переклад: застосовується для одиничних реалій, значення яких неможливо зрозуміти з контексту (*весільні дари* замість *khalakka*).

Вибір конкретної трансформації залежить від типу лексичної одиниці та частотності її вживання. Терміни, що повторюються (як *кхаласар*), зазвичай транслітеруються, тоді як гапакси (одноразові вживання) частіше піддаються описовому перекладу.

Для систематизації основних способів передачі дотракійської лексики доцільно представити їх у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1. Способи передачі термінів соціальної організації дотракійців

Оригінальний термін	Контекст вживання (з романів)	Спосіб перекладу	Український варіант	Обґрунтування
Khal	The Khal had commanded the city, and his word was law	Транслітерація	Кхал	Основний титул, висока частотність, стає впізнаваним символом влади
Khalasar	His khalasar numbered forty thousand men and twice as many horses, enough to sweep the world clean	Транслітерація + контекстуальне пояснення	Кхаласар (загони/орда у контексті)	Складне поняття (військо + родина), що вимагає культурного розуміння, у контексті згадується як велика орда
Khalakka	The khalakka she had received	Описовий переклад	Весільні дари	Одиничне вживання, потребує пояснення функції
Khaleesi	They called her khaleesi, the queen of his khalasar, the wife of Khal Drogo	Транслітерація	Кхалісі	Почесний титул, ключовий для характеристики Дейенеріс, засвоюється через повторення
Ko	His three bloodriders, his ko, stood behind him	Транслітерація + апозиція (додавання)	Ко, його кровні брати	Пояснення через синонімічну конструкцію (<i>кровні брати</i>) для розуміння соціальної ролі у перших епізодах

Dosh khaleen	The dosh khaleen awaited her at Vaes Dothrak, and she could not refuse their summons	Транслітерація + описове додавання	Дош кхалін (рада вдів кхалів)	Релігійно-соціальна інституція, потребує уточнення функції через складність концепту
--------------	--	------------------------------------	-------------------------------	--

Джерело: складено автором на основі аналізу перекладу Н. Тисовської [42-46] та теоретичних праць [7; 11; 12; 16; 19; 36].

Значний виклик становить безеквівалентна лексика у сфері військової справи. Тут домінуючою є стратегія збереження терміна з додаванням пояснювального елемента. Наприклад, слово *аракх* (*arakh*), що позначає специфічну серповидну зброю, зберігається у прямій транслітерації («*Ніхто не вмере, доки кхал Дрого не дозволить йому взяти в руки аракх...*»), але контекст завжди вказує на його функцію. Важливою групою є метафоричні військні поняття. Термін *Bloodrider* (букв. «вершник крові») перекладається калькуванням як *Кровний вершник* або *Кровний брат*, що дозволяє зберегти прозору внутрішню форму слова, яка вказує на сакральний зв'язок воїна з вождем. Концептуальні метафори, як-от *Jhaqqa rhan* («Срібний дар» – евфемізм для почесної смерті), також передаються через калькування з поясненням, щоб відтворити глибину дотракійської філософії війни.

Таблиця 3.2. Переклад військної та кінної лексики дотракійської мови

Оригінальний термін	Семантика	Спосіб перекладу	Український варіант	Коментар
Arakh	Серповидна зброя дотракійців	Транслітерація + описове пояснення при першому вживанні	Аракх	Збереження унікальної назви зброї, ключової для дотракійського образу воїна
Dothraki	Кочовий воїн, вершник, етнонім	Транслітерація	Дотракієць/ дотракійці	Базовий термін, використовується без пояснень, засвоюється швидко
Jhaqqa rhan	«Срібний дар» (почесна смерть у бою)	Калькування + пояснення	Срібний дар	Евфемізм, збереження урочистого та культурно-значущого контексту

Оригінальний термін	Семантика	Спосіб перекладу	Український варіант	Коментар
Bloodrider	Кровний брат по зброї, охоронець	Калькування	Кровний брат / Кровний вершник	Зрозуміла семантична структура, що дозволяє зберегти функціональне значення
Hrakkar	Білий лев (міфологічна тварина)	Транслітерація + переклад у описі	Хракар (білий лев)	Унікальне ім'я тварини у дотракійській міфології, вимагає подвійної передачі

Джерело: складено автором на основі аналізу перекладу Н. Тисовської [42-46] та досліджень [6; 7; 16; 19; 18].

Окремої уваги заслуговує переклад обценної та інвективної лексики. У дотракійській мові вона відображає агресивність культури та специфічне ставлення до тілесності. Особливості перекладу таких одиниць вимагають врахування соціокультурних норм цільової мови. Н. Тисовська часто вдається до стратегії евфемізації або підбору стилістично знижених відповідників. Наприклад, термін *itta* (*ifak* - в серіалі, або подібні форми в книзі), що використовується як образа, може передаватися словами «бруднюк» або «сміття». Іншою стратегією є транслітерація лайки (наприклад, «*Ерреке!*»), що дозволяє зберегти емоційний заряд через звучання, але приховати пряме лексичне значення, яке може бути надмірно грубим для літературного тексту.

Переклад ритуальної лексики (клятви, пророцтва) вимагає збереження високого стилю та урочистості. Дотракійські звертання часто побудовані на природних метафорах: «*Moon of my life*» та «*My sun and stars*». Перекладач обирає шлях прямого калькування – «*Місяць мого життя*» та «*Моє сонце і зорі*». Це рішення є вдалим, оскільки ці метафори є універсальними та зрозумілими для українського читача, зберігаючи при цьому поетичність оригіналу. Ритуальна формула *Qou Qouı* («Кров моєї крові») також калькується, що підкреслює непорушність клятви.

Таблиця 3.3. Переклад ритуальної та культової лексики дотракійців

Оригінальний термін	Культурний контекст	Спосіб перекладу	Українськи й варіант	Функція у тексті	Трансформації
Mhar	Кінь (з сакральним значенням)	Транслітерація в ритуальному контексті, переклад у побутовому	Мхар (у молитвах)/ кінь	Релігійна. побутова	Диференціація залежно від контексту
Qoy Qoyi	"Кров моєї крові" (ритуальна формула)	Калькування	Кров моєї крові	Клятва вірності	Збереження структури для урочистості
Moon of my life	Звертання кхала до кхалісі	Калькування	Місяць мого життя	Поетичне звертання	Метафора зрозуміла в українській культурі
My sun and stars	Звертання кхалісі до кхала	Калькування	Моє сонце і зорі	Поетичне звертання	Парна метафора, збереження структури
Rhaesh andahli	"Земля андалів" (Вестерос)	Транслітерація + переклад при поясненні	Рхеш андахлі (земля чужинців)	Географічний термін	Маркер культурної дистанції
The Stallion Who Mounts the World	Пророцтво про майбутнього лідера	Калькування	Жеребець, що осідлає світ	Пророча формула	Збереження метафоричної структури

Джерело: складено автором на основі аналізу [42-46] та теоретичних праць [4; 6; 7; 16; 19; 36].

Отже, загальна тенденція у перекладі дотракійської лексики полягає у прагненні зберегти культурну специфіку через транслітерацію ключових понять, водночас забезпечуючи їхню зрозумілість за допомогою контекстуальних підказок та калькування прозорих метафор. Це дозволяє досягти балансу між екзотизацією та читабельністю тексту.

3.2. Стратегії відтворення валерійської лексики та власних назв

Валерійська лексика та система власних назв у циклі «Пісня льоду й полум'я» становлять особливий виклик для перекладача Наталії Тисовської, оскільки ці мовні одиниці несуть не лише номінативну функцію, а й виступають маркерами культурної престижності, історичної глибини та високого

соціального статусу персонажів. На відміну від дотракійської мови, що в художньому світі твору асоціюється з екзотичною, «варварською» та агресивною культурою, валерійська лексика нерозривно пов'язана з образом високої, нині загиблої цивілізації, магією та аристократичною спадщиною. Такий статус мови-джерела вимагає від перекладача застосування більш консервативного підходу, де домінує транслітерація зі збереженням фонетичної естетики оригіналу.

Як зазначає Тімоті Гессі-Джонс, у літературі фентезі конструйовані мови часто функціонують як соціальні маркери: «високі» мови (на кшталт ельфійської у Толкіна або валерійської у Дж.Р.Р. Мартіна) характеризуються милозвучністю та складністю, тоді як «низькі» мови (орків чи варварів) – грубістю звучання [25]. Український переклад циклу послідовно відтворює цю диференціацію, застосовуючи різні стратегії для династичних імен, географічних назв, магічної термінології та титулів залежно від їхньої функції у тексті та частотності вживання.

О. Мазур, Е. Новицька стверджують: перекладацький досвід роботи з ономастикою у жанрі фентезі демонструє, що імена часто стають повноправним елементом наративу, вимагаючи збереження їхнього унікального звукового образу та культурних конотацій [11, с. 178]. Аналогічна ситуація спостерігається з валерійською мовою у циклі Дж.Р.Р. Мартіна, де знання високої валерійської є беззаперечним маркером освіченості та благородного походження. Стратегії адекватного перекладу валерійських антропонімів базуються на розумінні їхньої характерологічної та культурологічної функцій. Валерійські власні назви, такі як *Таргарієн* (*Targaryen*) або *Веларіон* (*Velaryon*), часто мають приховану етимологічну мотивацію, пов'язану з драконами, вогнем або давніми історичними подіями.

При перекладі українською мовою Н. Тисовська послідовно використовує стратегію транслітерації з мінімальною фонетичною адаптацією. Наприклад, імена *Дейенеріс* (*Daenerys*) та *Ейгон* (*Aegon*) передаються максимально наближено до оригіналу, що дозволяє зберегти їхню впізнаваність для читачів та

підтримати звуковий образ валерійської мови як престижної та архаїчної. Особливістю перекладу є збереження характерних валерійських фонетичних рис:

1. Передача початкових кластерів «Rh» (наприклад, *Reigar* – *Rhaegar*, *Reinis* – *Rhaenys*) через твердий «Р», що, хоч і спрощує вимову, зберігає візуальну та звукову спадкоємність імен.

2. Адаптація закінчень на «-ys» (наприклад, *Bicipic* – *Viserys*, *Eypic* – *Aerys*), що створює впізнаваний та елітарний фонетичний патерн, відмінний від імен вестероської знаті (які часто звучать по-англійськи, як *Еддард* чи *Роберт*).

Ці підходи систематизовані у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4. Стратегії перекладу валерійських особистих імен та династичних

назв

Оригінальне ім'я	Тип антропоніма	Етимологічна мотивація	Стратегія перекладу	Український варіант	Фонетична адаптація та обґрунтування
Daenerys	Особисте ім'я (жін.)	Можливо «доля/призначення»	Транслітерація з адаптацією	Дейенеріс	Передача дифтонга [ae] як «ей» для милозвучності; збереження звукового образу.
Aegon	Особисте ім'я (чол.)	Традиційне династичне ім'я завойовників	Транслітерація	Ейгон	Збереження дифтонга [ae]; історичне ім'я з багаторазовим вживанням у тексті.
Rhaegar	Особисте ім'я (чол.)	Пов'язане з вогнем/драконом	Транслітерація зі збереженням «Rh»	Рейгар	Передача початкового кластера як «Р»; важливий персонаж, поетичне звучання.
Viserys	Особисте ім'я (чол.)	Династичне ім'я	Транслітерація	Вісеріс	Стандартна адаптація закінчення -ys → -іс; збереження традиційної форми.

Оригінальне ім'я	Тип антропоніма	Етимологічна мотивація	Стратегія перекладу	Український варіант	Фонетична адаптація та обґрунтування
Targar yep	Династична назва	«Кров дракона»	Транслітерація з адаптацією закінчення	Таргарієн	Закінчення -уєп передано як -ієн; центральна династія, повна впізнаваність.
Velary on	Династична назва	Морська знать	Транслітерація	Веларіон	Стандартна передача; збереження фонетичної єдності з іменем Таргарієнів.
Aerys	Особисте ім'я (чол.)	«Повітряний»	Транслітерація	Ейріс	Збереження структури імені історичної постаті (Божевільний Король).

Джерело: складено автором на основі аналізу перекладу Н. Тисовської [42-46] та теоретичних праць [7; 11; 12; 16; 19; 25].

Важливим аспектом тексту є перемикання мовних кодів (код-світчинг), що у творах із конструйованими мовами виконує важливі наративні функції: сигналізує про зміну культурного контексту, підвищення урочистості дискурсу або маркування соціального статусу мовця [25]. У циклі Дж.Р.Р. Мартіна використання валерійської лексики часто підкреслює магічну природу певних дій. Наприклад, ключове заклинання «*Dracarys*» (драконячий вогонь) промовляється виключно валерійською, що підкреслює ритуальну природу команди, яка активує зв'язок між вершником і драконом. Український переклад зберігає оригінальну форму «Дракаріс» при першому вживанні з поясненням значення, а в подальшому використовує її без коментарів, покладаючись на засвоєння читачем цього ключового терміна.

Для філософських та ритуальних сентенцій, як-от «*Valar morghulis*» («Валар моргуліс» – усі люди смертні) та відповіді «*Valar dohaeris*» («Валар дохаеріс» – усі люди мусять служити), перекладач використовує стратегію

транслітерації з подальшим калькуванням/поясненням. Це дозволяє зберегти оригінальне звучання та його експресію фаталізму, що є важливою характеристикою культури Ессоса, одночасно забезпечуючи семантичну прозорість для читача.

Географічна номенклатура також підлягає диференціації. Назва стародавньої імперії *Валірія* (*Valyria*) передається через транслітерацію як Валірія, що підкреслює її статус як унікального історичного топоніма. Натомість назва резиденції Таргарієнів *Dragonstone* перекладається через калькування як Драконячий Камінь завдяки її прозорій внутрішній формі та значущості слова «дракон» для сюжету.

Загальна тенденція у перекладі валірійської лексики полягає у більш консервативному підході порівняно з дотракійською мовою: валірійські елементи частіше зберігаються у транслітерованій формі з мінімальною адаптацією. Це відображає престижний статус цієї мови у вигаданому світі. Династичні назви родин валірійського походження, такі як *Веларіон* (*Velaryon*) та *Селтігар* (*Celtigar*), а також особисті імена валірійської знаті формують стабільний корпус валірійської лексики в українському перекладі.

Ключова магічна та філософська термінологія, включно із емоційними вигуками (наприклад, *Кера!* – «батько», що вживається в емоційні моменти) та ритуальними фразами, також зберігається у транслітерованому вигляді. Такий підхід створює ефект лінгвістичної престижності та історичної глибини, узгоджуючись з функцією валірійської мови як маркера цивілізаційної спадщини та культурної елітарності, що протиставлена «варварській» дотракійській.

Для ілюстрації підходів до перекладу валірійської географічної номенклатури та магічної термінології доцільно скласти окрему таблицю).

Таблиця 3.5. Переклад валірійських топонімів та магічної лексики

Оригінальна назва	Тип номінації	Семантика	Стратегія перекладу	Український варіант	Функція у творі
Valyria	Топонім (імперія/місто)	Самоназва цивілізації	Транслітерація	Валірія	Історичний та культурний епіцентр, маркер давнини

Оригінальна назва	Тип номінації	Семантика	Стратегія перекладу	Український варіант	Функція у творі
Doom of Valyria	Історична подія	Катаклізм, що знищив імперію	Калькування + транслітерація	Загибель Валерії	Ключова історична віха, пояснюється через контекстуальні описи
Dragonstone	Топонім (фортеця)	Місце драконів	Калькування	Драконячий Камінь	Резиденція Таргарієнів, прозора семантика для калькування
Dracarys	Магічна команда	«Драконячий вогонь»	Транслітерація + переклад (перший раз)	Дракаріс	Ритуальна формула влади над драконами
Valar morghulis	Філософська сентенція	«Всі люди смертні»	Транслітерація + переклад	Валар моргуліс	Експресія фаталізму, релігійно-філософська формула
High Valyrian	Назва мови	Престижний варіант валерійської	Калькування	Високий валерійський	Маркер освіченості та аристократичного походження
Mhysa	Почесний титул (Низька Валерійська)	«Мати»	Транслітерація + переклад	Місса (мати)	Емоційне звертання до визволительки, інтернаціональне використання

Джерело: складено автором на основі аналізу текстів перекладу Н. Тисовської [42-46] та досліджень [24; 25; 33].

Український переклад чітко диференціює високу валерійську (*High Valyrian*), що є мовою аристократії та ритуалів, та низьку валерійську (*Low Valyrian*), яка функціонує як лінгва франка (мова міжнаціонального спілкування) у містах-державках Ессосу (Мієрін, Юнкай, Астапор). Якщо висока валерійська передається майже виключно через транслітерацію (як-от «*Валар моргуліс*»), що підкреслює її престижний і незмінний статус, то низька валерійська, будучи динамічним креолом, часто підлягає більшій адаптації або навіть калькуванню у коротких фразах та побутових термінах. Ця стратегія посилює ефект її «простонародності» та функціональної корисності, протиставляючи її архаїчній величчю високої валерійської.

Особливий інтерес становить переклад соціальних титулів, які виникають у контексті низької валерійської в Затоці Рабів. Наприклад, звертання «*Mhysa*» (*Micca*), що буквально означає «Мати» на гіскарському діалекті низької валерійської, використовується звільненими рабами для звернення до Дейенеріс. Перекладач зберігає цей термін у формі транслітерації (*Micca*), але обов'язково супроводжує його контекстуальним перекладом («*Micca, Micca!*» – кричали вони. «*Матінко!*»). Цей прийом дозволяє, з одного боку, зберегти емоційне та культурне навантаження нового, креолізованого титулу, а з іншого – забезпечити його зрозумілість, підкреслюючи архетипичну роль Дейенеріс як визволительки та матері народів.

Валерійські топоніми, пов'язані з географією Ессосу, часто мають прозору семантичну структуру, що дозволяє перекладачеві застосовувати калькування або змішану транслітерацію/калькування. Назви великих міст, що зберегли валерійське походження (як-от *Пентос* чи *Кварт*), передаються через традиційну транслітерацію, щоб відповідати усталеній географічній номенклатурі світу. Це створює ієрархію топонімів: важливі для родової пам'яті Таргарієнів місця часто калькують (щоб підкреслити зміст), а великі торгові центри – транслітерують (щоб підкреслити їхню об'єктивну географічну реальність).

При перекладі валерійських імен перекладач послідовно обирає варіант, який найкраще зберігає фонетичний образ оригіналу, але з мінімальною адаптацією до норм української мови. Особливо це стосується жіночих імен: *Рейніс* (*Rhaenys*), *Вісенья* (*Visenya*). У цих випадках стратегія транслітерації є домінуючою, оскільки вона підтримує звуковий патерн, що асоціюється з давнім, майже ельфійським звучанням, яке Дж.Р.Р. Мартін свідомо використовує для маркування династичної унікальності. Навіть складні кластери, як-от «Rh», зберігаються у вигляді «Р» + наступна голосна (*Рейгар*, *Рейніс*), що відрізняє їх від звичайних вестероських імен.

Отже, загальна стратегія перекладу валерійської лексики спрямована на конструювання ефекту «високого стилю». Династичні назви родин валерійського походження (*Таргарієн*, *Веларіон*), особисті імена валерійської знаті (*Дейенеріс*,

Ейгон, Рейгар) та ключова магічна термінологія (*Дракаріс, Валар моргуліс*) формують стабільний корпус лексики в українському перекладі. Такий підхід узгоджується з функцією валерійської мови у творах Дж.Р.Р. Мартіна як маркера цивілізаційної спадщини та культурної елітарності, що протиставлена як «варварській» дотракійській, так і «простонародній» загальній мові Вестеросу.

3.3. Порівняльний аналіз ефективності перекладацьких трансформацій при передачі вигаданих мов

Проведений у попередніх підрозділах аналіз лексичних та ономастичних одиниць дозволяє перейти до узагальнення та порівняння ефективності перекладацьких стратегій, застосованих Н. Тисовською при відтворенні дотракійської та валерійської мов. Під ефективністю перекладу в контексті художнього тексту ми розуміємо здатність обраного методу не лише передати семантичний зміст (денотат), але й відтворити прагматичний потенціал оригіналу – тобто викликати у читача перекладу ті ж самі емоційні, естетичні та культурологічні асоціації, що й у читача оригіналу [25].

Зіставлення перекладацьких підходів до двох основних артлангів циклу «Пісня льоду й полум'я» виявляє чітку тенденцію до диференціації стратегій. Це зумовлено тим, що Дж.Р.Р. Мартін заклав у ці мови протилежні соціолінгвістичні коди: дотракійська мова функціонує як маркер «дикості», агресії та екзотики, тоді як валерійська – як маркер «цивілізації», влади та сакрального знання. Відповідно, український переклад реагує на цю дихотомію різним ступенем адаптації тексту.

1. Ефективність відтворення дотракійської лексики: баланс між екзотизацією та поясненням

При передачі дотракійської мови перекладач стикається з проблемою «подвійної чужості»: поняття є чужими не лише для українського читача, а й для персонажів-вестеросців у самому романі. Аналіз показує, що найефективнішою стратегією тут виявилася комбінація транслітерації з експлікацією.

Використання прямої транслітерації для ключових культурних реалій (*кхал, аракх, кхаласар*) дозволяє зберегти фонетичну жорсткість оригіналу. Як зазначають О. Ткачик та Є. Петрук, збереження звукової оболонки неологізму є критичним для фентезі, оскільки саме звучання часто несе основне смислове навантаження [18, с. 172]. Однак, ефективність цієї стратегії була б низькою без супровідних пояснень. Н. Тисовська вдало використовує прийом, який Крістін Вальдес називає «контекстуальною підтримкою» [39]: нове слово вводиться в оточенні знайомих понять, які розкривають його зміст. Наприклад, слово «*ко*» (кровний вершник) саме по собі неінформативне для українського читача, але завдяки постійному вживанню в конструкції «*його ко та охоронці*», воно набуває чіткого значення.

Водночас, стратегія повного описового перекладу (наприклад, заміна *khalakka* на «*весільні дари*») виявляється менш ефективною з точки зору стилістики, хоча й виграє у зрозумілості. Вона призводить до втрати колориту («*local color*») і робить текст більш буденним. Тому перекладач вдається до неї лише у випадках, коли поняття вживається одноразово і не є ключовим для світобудови.

2. Ефективність відтворення валірійської лексики: збереження престижу через транслітерацію

У випадку з валірійською мовою спостерігається інша картина. Оскільки ця мова у світі Дж.Р.Р. Мартіна має статус, подібний до латини, ефективність перекладу залежить від збереження її «високого» звучання. Тут перекладач робить ставку на чисту транслітерацію та ретельне відтворення фонетики (*Ейгон, Рейгар, Дейенеріс*).

Порівняльний аналіз показує, що така стратегія є високоефективною для антропонімів та магічних формул. Збереження дифтонгів та специфічних закінчень (*-is, -ar*) створює ефект милозвучності та архаїчності, що й потрібно для характеристики валірійської спадщини. Спроби адаптувати ці імена (наприклад, перекласти *Rhaegar* як *Регар*) знизили б рівень пафосу та аристократизму.

Особливо варто відзначити ефективність передачі ритуальних фраз «*Валар моргуліс*» / «*Валар дохаеріс*». Залишивши їх без перекладу (у транслітерації), Н. Тисовська перетворила їх на впізнавані символи циклу, своєрідні паролі, які читач запам'ятовує мовою оригіналу. Це підтверджує тезу Дж. Янга про те, що читач фентезі прагне до лінгвістичного занурення та гри з текстом [40].

3. Роль калькування у порівняльному аспекті

Калькування як перекладацька трансформація займає проміжне місце. Аналіз показує, що воно є більш ефективним при передачі прозорих дотракійських метафор (*Кровний вершник*, *Місяць мого життя*), ніж валірійських термінів. Це пояснюється тим, що дотракійська образність базується на природних явищах, зрозумілих у будь-якій культурі, тоді як валірійська термінологія часто є абстрактною. Калькування валірійських топонімів (*Драконячий Камінь*) є вимушеним кроком для збереження сюжетної логіки, але воно дещо знижує градус «екзотичності» порівняно з транслітерованими назвами (*Пентос*, *Мієрін*).

Для наочного зіставлення ефективності різних стратегій щодо двох мовних систем наведено таблицю 3.6.

Таблиця 3.6. Порівняльна ефективність перекладацьких трансформацій для дотракійської та валірійської лексики

Тип трансформації	Застосування до дотракійської мови	Застосування до валірійської мови	Ефективність	Переваги	Недоліки	Приклади
Пряма транслітерація	Висока (напр. Кхал, Арахх)	Дуже висока (напр. Таргарієн, Валірія)	Висока для обох	Збереження екзотичності, впізнаваність, економність	Можлива незрозумілість, відсутність семантики	Кхал, Вісеріс
Транслітерація + описове пояснення	Висока (для соціальних термінів)	Середня (для ритуальних формул)	Дуже висока	Баланс між автентичністю та зрозумілістю	Може уповільнювати читання, займає простір	Ко (кровні брати), Валар моргуліс (усі)

Тип трансформації	Застосування до дотракійської мови	Застосування до валерійської мови	Ефективність	Переваги	Недоліки	Приклади
						люди смертні)
Калькування	Низька (для прозорості семантики)	Середня (для топонімів/фразеології)	Висока	Зрозумілість, збереження структури та значення	Втрата культурної специфіки	Кровний брат, Драконячий Камінь
Описовий переклад	Середня (для безеквівалентної лексики)	Низька (лише для одиничних понять)	Середня	Максимальна зрозумілість	Повна втрата оригінальної форми та звукового образу	Весільні дари замість кхалакка
Збереження + контекстуальні підказки	Висока (для більшості термінів)	Дуже висока (для імен та титулів)	Найвища	Природна інтеграція в текст, збереження ритміки	Потребує високої перекладацької майстерності	Кхаласар (його розмір та дії), Дейенеріс (титули)

Джерело: складено автором на основі аналізу перекладу Н. Тисовської [42-46] та теоретичних праць [18; 19; 30].

Важливим аспектом ефективності є динаміка сприйняття тексту. Український переклад реалізує стратегію «навчання читача» (*reader training*). Це означає, що складні терміни (*кхалісі*, *дракаріс*) вводяться з поясненнями лише один-два рази, після чого функціонують у тексті як звичайні слова. Такий підхід вимагає від аудиторії певної інтелектуальної праці, але, як свідчить популярність перекладу, він є виправданим для жанру епічного фентезі.

Підсумовуючи, можна провести комплексну оцінку ефективності використаних стратегій, зваживши їхній вплив на різні аспекти тексту (культурологічний, семантичний, естетичний). Результати такої оцінки представлено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7. Комплексна оцінка ефективності перекладацьких стратегій

Критерій оцінки	Транслітерація	Транслітерація + пояснення	Калькування	Описовий переклад	Вагомість критерію
Збереження культурної специфіки	5/5	5/5	3/5	2/5	25%
Зрозумілість для читача	2/5	5/5	4/5	5/5	30%
Збереження звукового образу	5/5	5/5	2/5	1/5	15%
Економність/ компактність	5/5	3/5	4/5	2/5	10%
Функціональна адекватність	3/5	5/5	4/5	4/5	20%
Загальна оцінка (зважена)	3.8/5	4.8/5	3.4/5	3.2/5	100%

Джерело: розроблено автором на основі аналізу фактичного матеріалу та критеріїв оцінки якості перекладу [22; 23].

Як видно з таблиці, стратегія «транслітерація з поясненням» демонструє найвищий показник ефективності (4.8 бала), оскільки вона найліпше вирішує головну дилему перекладача фентезі: як зробити вигаданий світ зрозумілим, не руйнуючи його магічної загадковості. Пряма транслітерація та калькування є допоміжними, але необхідними інструментами для створення цілісної картини світу.

Таким чином, успіх українського перекладу циклу «Пісня льоду й полум'я» значною мірою ґрунтується на гнучкому підході Н. Тисовської, яка зуміла відтворити складну ієрархію мов Дж.Р.Р. Мартіна, зберігши при цьому як «варварську» експресію дотракійської, так і «аристократичний» холод валерійської мови.

Висновки до розділу 3

1. Аналіз перекладу лексичних одиниць дотракійської мови виявив, що для відтворення екзотичного колориту кочової культури перекладач найчастіше застосовує стратегію транслітерації з елементами експлікації. Ключові соціальні терміни та назви реалій, що не мають відповідників в українській мові, передаються транслітерацією зі збереженням фонетичної жорсткості оригіналу, але супроводжуються контекстуальними поясненнями або аппозиціями для забезпечення розуміння. Прозорі метафоричні конструкції та ритуальні звертання, пов'язані з природними явищами, передаються калькуванням, що дозволяє відтворити образну систему оригіналу.

2. При передачі валерійської лексики, яка функціонує у творі як мова престижу, магії та давньої цивілізації, домінує стратегія консервативної транслітерації. Особливістю перекладу є збереження специфічних фонетичних маркерів (дифтонгів, кластерів), що надають мовленню милозвучності та архаїчності. Власні імена та династичні назви передаються з мінімальною адаптацією, аби зберегти «аристократичний» звуковий образ. Магічна термінологія та філософські сентенції транслітеруються, перетворюючись на впізнавані символи тексту, тоді як топоніми з прозорою внутрішньою формою передаються калькуванням.

3. Порівняльний аналіз стратегій продемонстрував чітку диференціацію підходів залежно від соціолінгвістичного статусу вигаданої мови. «Варварська» дотракійська лексика частіше піддається описовим трансформаціям та поясненням через культурну дистанцію, тоді як «елітарна» валерійська інтегрується в текст переважно через збереження звукової форми. Переклад низької валерійської (креолізованих діалектів) характеризується більшим ступенем адаптації та калькування, що маркує її знижений соціальний статус порівняно з високою валерійською.

4. Найвищу ефективність при відтворенні артлангів у досліджуваному циклі виявила комбінована стратегія «транслітерація + контекстуальне пояснення». Цей підхід реалізує принцип «навчання читача», коли складні неологізми вводяться з поясненнями при першому вживанні, а надалі функціонують як самостійні лексичні одиниці. Така методика дозволяє зберегти атмосферу «вторинного світу» і водночас уникнути перевантаження тексту, забезпечуючи адекватну комунікацію з читачем.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У сучасній філологічній науці спостерігається зростання інтересу до жанру фентезі, який трансформувався з розважальної літератури у складний об'єкт інтелектуального аналізу. Ключовим елементом, що забезпечує художню переконливість та «історичну глибину» сучасних епічних творів, стали штучно конструйовані мови (артланги). Вони перестали виконувати суто декоративну функцію, перетворившись на потужний засіб моделювання «вторинної реальності», де мова виступає носієм культурного коду, історії та соціальної ієрархії вигаданих етносів.

Теоретичний аналіз показав, що артланги у літературі фентезі функціонують як лінгвокультурний феномен, що поєднує ознаки природних мов (наявність лексики, граматики) та художніх вимислів. Головною метою їх введення у текст є створення ефекту достовірності та очуднення. Для перекладача робота з такими текстами становить особливий виклик, оскільки вимагає балансування між стратегіями фореізації (збереження екзотичності) та доместикації (забезпечення зрозумілості), а також відтворення не лише змісту, а й звукового образу вигаданої мови, який часто несе характерологічне навантаження.

У досліджуваному циклі романів Дж.Р.Р. Мартіна «Пісня льоду й полум'я» виявлено складну, ієрархічно організовану систему вигаданих мов. Автор використовує лінгвістичну диференціацію для протиставлення культур:

- Дотракійська мова характеризується агресивною фонетикою та лексикою, зосередженою навколо семантичних полів «війна» та «кінь», що маркує «варварську», кочову ідентичність.
- Валерійська мова (у її високому варіанті) має милозвучну структуру та абстрактну лексику, пов'язану з владою та магією, виконуючи функцію мови престижу та давньої цивілізації.
- Низька валерійська представлена як креолізована мова торгівлі та рабства, що відображає соціальну стратифікацію світу.

Аналіз українського перекладу, виконаного Наталією Тисовською, дозволив виявити специфічні підходи до відтворення цієї мовної системи. Для передачі дотракійської лексики перекладач найчастіше використовує комбіновану стратегію: транслітерацію ключових термінів (*кхал*, *кхаласар*) для збереження екзотичного колориту, супроводжувану контекстуальними поясненнями або аппозиціями для розкриття змісту. Прозорі метафори (*кровний вершник*, *срібний дар*) передаються шляхом калькування, що дозволяє відтворити образне мислення носіїв мови.

При відтворенні валірійської лексики та ономастики домінує стратегія консервативної транслітерації. Перекладач зберігає специфічні фонетичні маркери (дифтонги, кластери, закінчення *-ic/-ar*), щоб підкреслити елітарний та архаїчний статус мови. Власні імена (*Дейенеріс*, *Ейгон*) та ритуальні формули (*Валар моргуліс*) інтегруються в український текст з мінімальною адаптацією, функціонуючи як символи високої культури. Топоніми зі зрозумілою внутрішньою формою (*Драконячий Камінь*) передаються калькуванням.

Порівняльний аналіз ефективності перекладацьких трансформацій засвідчив, що найбільш дієвою стратегією при роботі з артлангами є методика «транслітерація + контекстуальне пояснення». Цей підхід реалізує принцип «навчання читача»: складні неологізми вводяться з поясненнями на початку, а надалі вживаються самостійно. Така стратегія дозволила Н. Тисовській успішно відтворити лінгвістичну поліфонію оригіналу, зберігши як агресивну експресію дотракійської, так і аристократичну відстороненість валірійської мови, не порушуючи при цьому комунікативної цілісності художнього твору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амеліна, С. М. (2018). *Актуальні проблеми теорії і практики сучасного перекладу: монографія*. Київ: Центр учбової літератури, 470 с.
2. Бережна, М. В. (2021). Топонімікон роману Дж. Р. Р. Мартіна "Гра престолів" у французькому, польському, українських та російському перекладах. У: *Художні феномени в історії та сучасності («Географічний простір і художній текст»): тези доповідей VII Міжнародної наукової конференції*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, с. 16–18.
3. Бобро, М. П., Присяжнюк, Л. Р. (2021). Лінгвокультурна семантика антропонімів і топонімів у романі Дж. Мартіна «Гра престолів» та особливості їх перекладу українською мовою. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Філологія»*, (88), с. 67–73.
4. Верзілова, Є. (2020). Штучні мови художніх творів як відображення уявних світів (на матеріалі твору Дж. Мартіна «Пісня полум'я і льоду»). *Філологічні студії: науковий часопис*, (11), с. 24–27.
5. Вільховченко, Н. П., Шайнер, Г. І. (2019). Фантастизми та терміни в науково-фантастичному тексті: принципи взаємодії. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 2(43), т. 2, с. 74–76.
6. Гончарук, С., Малімон, Л. (2021). Риси індивідуального стилю В. Бродового в перекладах циклу романів Дж. Мартіна «Пісня льоду й полум'я». *Лінгвостилістичні студії*, (15), с. 7–14.
7. Горда, В. (2020). Перекладна ономастика та особливості перекладів творів фентезі. *Молодий вчений*, 12(88), с. 306–310.
8. Колодій, О. (2020). Лексико-семантичні особливості роману Дж. Мартіна «Гра престолів» та їх переклад українською мовою. *Молодий вчений*, 11(2), с. 450–452.
9. Колос, С. Р., Кальниченко, О. А. (2021). Лінгвостилістичні особливості творів жанру фентезі в аспекті перекладу. У: *In Statu Nascendi: актуальні*

проблеми перекладознавства: збірник студентських наукових робіт. Вип. 21. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, с. 72–77.

10. Кузнецова, М. О., Колотило, Д. С. (2016). До проблеми перекладу реалій у художньому тексті (на матеріалі роману Дж. Р. Мартіна "A Game of Thrones"). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 23(2), с. 92–94.

11. Мазур, О., Новицька, Е. (2018). Особливості творення та перекладу власних назв у циклі книг Дж. Мартіна «Пісня льоду й полум'я». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 37(4), с. 179–182.

12. Матузкова, О. П. (2022). *Лінгвокультура та переклад: монографія*. Одеса: Видавець Букаєв Вадим Вікторович, 226 с.

13. Мацько, О. С. (2018). Штучна мова як особливість жанру фентезі. У: *Сучасні філологічні дослідження та навчання іноземної мови: збірник наукових праць*. Житомир, с. 258–261.

14. Пушкар, Т. М., Лихотворик, Є. В. (2023). Форми передачі власних назв у циклі романів Джорджа Мартіна «Пісня льоду й полум'я» при перекладі на українську мову. У: *Сучасний стан і перспективи лінгвістичних досліджень та проблеми перекладу: тези доповідей конференції*. Житомир, с. 50–52.

15. Семененко, О. Ю., Верзілова, Є. Ф. (2022). Особливості формування та перекладу дотракійської мови як різновиду артлангу. У: *Прикладна лінгвістика на Півдні України: здобутки і перспективи: кол. монографія*. Одеса; Вінниця: ТВОРИ, с. 149–153.

16. Сидяченко, Н. (2021). Залежність ідіостилю перекладача від ідіостилю письменника. *Лінгвостилістичні студії*, (15), с. 96–104.

17. Тимченко, М. С., Доній, В. С. (2018). Особливості використання конлангу у романі Джорджа Мартіна «Гра престолів». У: *Романо-германські мови у сучасному міжкультурному просторі: Матеріали конференції*. Полтава: ПНПУ, с. 79–86.

18. Ткачик, О. В., Петрук, Є. Б. (2020). Особливості та складнощі перекладу квазіреалій у серії фентезі-романів Дж. Р. Р. Мартіна. *Молодий вчений*, 10(86), с. 170–175.
19. Чумак, Г. В., Деркач, Г. С. (2021). Трансформації у перекладі безеквівалентної термінології у творах наукової фантастики. *Baltija Publishing*, с. 251–254.
20. Янісів, М., Іщук, М. (2021). Авторські неологізми в романі Джорджа Мартіна «Гра престолів» та їх відтворення. *Languages for Specific Purposes*, с. 138–139.
21. Azamkulovich, N. D. (2021). System of images in George RR Martin's fantasy world. *Scientific reports of Bukhara State University*, 4(6), pp. 200–206.
22. Bednarska, K. (2015). Author's neologisms in George RR Martin's A Game of Thrones and their Polish and Slovene translations. *Białostockie Archiwum Językowe*, (15), pp. 21–32.
23. De Pedro, R. R. (2018). Translators' Perspectives: The Construction of the Peruvian Indigenous Languages Act. *Meta: Translators' Journal*, 63(1), pp. 160–177.
24. Faqeaabdulla, B. I. (2024). *Exploring the Purposes Behind the Creation of Conlangs* [online]. Available at: <https://www.researchgate.net/> [Accessed 12 Jan. 2026].
25. Gessey-Jones, T. (2020). Narrative structure of A Song of Ice and Fire creates a fictional world with realistic measures of social complexity. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(46), pp. 28582–28588.
26. Gobbo, F. (2025). Constraints on the Art and Craft of Constructing Languages. *RiCOGNIZIONI*, 12(23), pp. 19–31.
27. Goodall, G. (2023). Constructed languages. *Annual Review of Linguistics*, (9), pp. 419–437.
28. Hartmann, S., Pleyer, M. (2021). Constructing a protolanguage. *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, DOI: 10.1098/rstb.2020.0200.
29. Hietaranta, P. (2022). Constructed Languages and Translation. *RiCOGNIZIONI*, 9(18), pp. 139–147.

30. Li, S., Liu, F., Jin, K. (2024). Unveiling the Landscape of Onomastics from 1972 to 2022. *Names: A Journal of Onomastics*, 72(3), pp. 81–101.
31. Llopart-Saumell, E. (2023). Are Stylistic Neologisms More Neological? *Languages*, 8(3), DOI: 10.3390/languages8030175.
32. Merlo, R. (2022). Conlangs as a goal, conlangs as a mean. *RiCOGNIZIONI*, (18), pp. 9–27.
33. Nazarenko, O. V. (2018). Semantic Features of Onomastic Lexicon in the Contemporary Fictional Discourse. *Філологічні трактати*, 10(4), с. 56–61.
34. Noletto, I. A. C. (2024). *Fictional languages in science fiction literature: stylistic explorations*. London: Routledge, 270 p.
35. Nombrot, A., Thomas, I. (2025). Technology and Creativity in Language Invention. *RiCOGNIZIONI*, 12(23), pp. 33–48.
36. Peterson, D. J. (2019). *Names Aren't Neutral: Creating a Fantasy Language* [online]. Fiat Lingua. Available at: <https://fiatlingua.org/> [Accessed 12 Jan. 2026].
37. Schreyer, C. (2021). Constructed Languages. *Annual Review of Anthropology*, (50), pp. 327–344.
38. Swank, K. (2025). Memory and Medievalism in George RR Martin. *Mythlore*, 44(1), pp. 282–289.
39. Valdés, C. (2023). Multilingualism as a Mirror of Strangeness in Translation. *Languages*, 8(2), pp. 140–158.
40. Young, J. (2019). *George RR Martin and the Fantasy Form*. New York: Routledge, 230 p.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

І ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

41. A Wiki of Ice and Fire. (2025). [online] Available at: <https://awoiaf.westeros.org/> [Accessed 12 Jan. 2026].
42. Мартін, Дж. (2013). *Гра престолів. Кн. I*. Пер. з англ. Н. Тисовської. Київ: КМ-Букс, 800 с.
43. Мартін, Дж. (2014). *Битва королів. Кн. II*. Пер. з англ. Н. Тисовської. Київ: КМ-Букс, 864 с.

44. Мартін, Дж. (2015). *Буря мечів. Кн. III*. Пер. з англ. Н. Тисовської. Київ: КМ-Букс, 1152 с.
45. Мартін, Дж. (2017). *Бенкет круків. Кн. IV*. Пер. з англ. Н. Тисовської. Київ: КМ-Букс, 832 с.
46. Мартін, Дж. (2017). *Танок з драконами. Кн. V*. Пер. з англ. Н. Тисовської. Київ: КМ-Букс, 833 с.
47. Martin, G. R. R. (2013). *A Game of Thrones*. New York: Bantam Books, 835 p.
48. Martin, G. R. R. (2012). *A Clash of Kings*. New York: Bantam Books, 1009 p.
49. Martin, G. R. R. (2013). *A Storm of Swords*. New York: Bantam Books, 1177 p.

SUMMARY

Relevance of the study. Modern translation studies are characterized by a steady interest in the problems of reproducing the individual author's style and specific linguistic phenomena in fiction. Particular attention in this context is paid to the fantasy genre, which has evolved over the last decades from entertaining reading to a complex intellectual product, an integral part of which is the "secondary modeling" of reality. A key tool of such modeling is artificially constructed languages (artlangs), which perform not only communicative but also linguocultural, aesthetic, and plot-forming functions.

The cycle of novels "A Song of Ice and Fire" by American writer George R. R. Martin is unique material for research as it contains a branched system of fictional languages (Dothraki, Valyrian languages) that have their own vocabulary, phonetics, and grammar. The relevance of the topic is due to the lack of systemic research in domestic translation studies dedicated to the specifics of reproducing the lexical systems of artlangs by means of the Ukrainian language. Researching the ways of rendering such units is necessary to understand how a translator can preserve the effect of "historical depth" and cultural authenticity of the fictional world without violating the norms of the target language.

The object of the research is the lexical systems of fictional languages (Dothraki and Valyrian) in the cycle of novels "A Song of Ice and Fire" by George R. R. Martin.

The subject of the research is the translation strategies, techniques, and transformations used to reproduce the lexical features of artlangs in the Ukrainian translation by Nataliia Tysovska.

The purpose of the work is a comprehensive analysis of the lexical and semantic features of constructed languages in the works of George R. R. Martin and the determination of the effectiveness of strategies for their reproduction in the Ukrainian translation.

Research methods. The specificity of the subject of research, its purpose and tasks determine the use of a set of methods by the researcher. In the process of solving the tasks set in the work, the following methods were used:

- descriptive method – for classifying lexical units of artlangs;
- comparative method – for analyzing the correspondence between original units and their Ukrainian equivalents;
- component analysis method – for clarifying the semantic structure of neologisms;
- translation analysis – for identifying the transformations used;
- quantitative calculation method – for determining dominant translation strategies.

Theoretical and practical significance of the results. The scientific novelty of the study lies in the fact that it is the first systemic analysis of reproducing the lexical features of artlangs in George R. R. Martin's creative work based on the Ukrainian translation. The specific nature of rendering Dothraki and Valyrian languages as differentiated sociolinguistic codes is described for the first time; the correlation between the status of the fictional language ("barbaric" vs. "elite") and the choice of translation strategy is determined; the effectiveness of the combined strategy (transliteration + explication) for preserving the pragmatic potential of the text is proven. The practical value of the research lies in the possibility of using its results and conclusions in courses on translation theory and practice, comparative stylistics, lexicology, as well as in special courses dedicated to the translation of fiction and the fantasy genre.

Provisions submitted for defense:

1. The linguocultural nature of artlangs in modern fantasy literature as a tool for "secondary modeling" of reality, which ensures the effect of the text's historical depth and functions as a marker of the characters' ethnocultural identity.

2. A functional typology of fictional languages in George R. R. Martin's novel cycle, built on the sociolinguistic opposition "barbarism – civilization," where the Dothraki language acts as a code for an aggressive nomadic culture, while High

Valyrian serves as a marker of social prestige, sacred knowledge, and aristocratic heritage.

3. The lexico-semantic and grammatical specificity of artlangs as a reflection of the conceptual worldview of fictional ethnic groups through the development of specialized semantic fields (military vocabulary in the Dothraki language) and the use of the gender category as a means of creating plot ambivalence (gender neutrality in the Valyrian language).

4. The differentiation of translation strategies depending on the status of the fictional language, which involves the use of transliteration with elements of explication to reproduce culturally distant Dothraki realia, and conservative transliteration to preserve the phonetic aesthetics of elite Valyrian vocabulary.

5. The high efficiency of the combined translation method "transliteration + contextual explanation," which implements the principle of "reader training" and ensures the preservation of the text's pragmatic potential, balancing between reproducing the exotic coloring of the original and communicative accessibility for the target audience.

Approbation of the research results. The main provisions of the work were reported and discussed at the VII Student Scientific-Practical Conference "Current Issues of Theory and Practice of Translation" (November 19, V.N. Karazin Kharkiv National University) and published in the Conference Proceedings, as well as at the IX International Student Scientific Conference "Current Issues and Prospects of Scientific Research" (November 28, 2025, Rivne)

Structure of the thesis. The master's thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions to each chapter, general conclusions, a list of used sources (64 items). The total volume of the work is 66 pages, of which the main text is 55 pages.

Chapter 1 "Theoretical Foundations of Studying Fictional Languages in Fantasy Literature" considers artlangs as a linguocultural phenomenon. It is established that constructed languages in fantasy perform the function of creating "historical illusion" and identifying fictional ethnicities. The chapter analyzes the

lexical and semantic characteristics of artlangs (quasi-realities, specific onomastics) and outlines general trends in their translation, which balance between foreignization and domestication strategies .

Chapter 2 "Lexical Features of Fictional Languages in George Martin's Works" is devoted to the analysis of the Dothraki and Valyrian languages. It is determined that the Dothraki language marks the nomadic, militarized culture through specific semantic fields and phonetics. The Valyrian language (in its high form) functions as a language of prestige and magic, characterized by euphony and abstract vocabulary. Low Valyrian dialects reflect social stratification. The word-formation models and thematic groups of vocabulary are analyzed .

Chapter 3 "Analysis of Translation Decisions in Rendering Fictional Languages in the Cycle 'A Song of Ice and Fire' into Ukrainian" presents a practical analysis of the translation by N. Tysovska. It is revealed that for Dothraki vocabulary, the translator most often uses a combined strategy: transliteration of key terms (*khal*, *khalasar*) accompanied by contextual explanations. Transparent metaphors are rendered through calquing. For Valyrian vocabulary, conservative transliteration dominates to preserve the sound image. The comparative analysis showed that the differentiated approach to translating artlangs allows for reproducing the complex linguistic hierarchy of the original .